

Avenços i retrocessos en l'horitzó de la normalitat lingüística

Dels reconeixements institucionals
espanyols (1983) als nostres dies

Antoni Ferrando i Francès
Miquel Nicolàs i Amorós

PID_00167345

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció	5
Objectius	8
1. El context històric	9
1.1. De la integració europea a la mundialització de l'economia	9
1.2. Modernització social, canvis polítics i construcció d'identitats a la comunitat lingüística catalana	11
1.2.1. Democratització i descentralització a l'Estat espanyol sota els primers mandats del PSOE (1982-1996)	11
1.2.2. Neoliberalisme i castellanització ideològica a l'Estat espanyol sota els mandats del Partit Popular (1996-2004)	14
1.2.3. Reformisme laïcitzant, "patriotisme constitucional" i crisi econòmica sota els nous mandats del PSOE (2004-2012)	16
1.2.4. La situació complexa de les altres terres de llengua catalana	17
2. Les asimetries polítiques territorials: els diferents marcs legals de la comunitat lingüística catalana	19
2.1. Els reconeixements institucionals de la llengua catalana	19
2.2. La competència dels parlants, els marcs jurídics i les polítiques lingüístiques	22
2.2.1. L'àmbit català	22
2.2.2. L'àmbit valencià	29
2.2.3. L'àmbit balear	32
2.2.4. El municipi de l'Alguer	34
3. L'espai social del català	36
3.1. La vida social i l'economia	37
3.2. L'àmbit institucional i el món del dret	39
3.3. Les institucions confessionals i la llengua	41
3.4. El sistema educatiu	42
3.5. La cultura audiovisual	44
3.5.1. La televisió	44
3.5.2. La ràdio	46
3.5.3. El cinema	47
3.5.4. Els nous mitjans de comunicació	48
3.6. Els espectacles	49
3.6.1. El teatre	49

3.6.2. La cançó	50
3.7. La cultura escrita	51
3.7.1. La premsa	51
3.7.2. La cultura del llibre	52
3.7.3. La literatura en català	53
4. Els grans debats públics entorn de la llengua: actituds, ideologies i polèmiques lingüístiques.....	55
5. La projecció internacional del català.....	59
6. Les expectatives de futur.....	61
Resum.....	63
Activitats.....	65
Exercicis d'autoavaluació.....	65
Solucionari.....	66
Glossari.....	68
Bibliografia.....	69
Annex.....	71

Introducció

Historiar el moment present és sempre una activitat intel·lectual doblement complexa. A la dificultat inherent a tota reconstrucció del que ja és passat, s'afegeix la manca de perspectiva suficient per a distanciar-se de la matèria històrica estudiada. Si aquesta és la llengua, en tant que vehicle de comunicació social i reflex simbòlic d'un grup humà determinat, la dificultat augmenta. L'historiador de la llengua forma part d'allò que estudia, s'hi involucra i fa servir el mateix codi verbal la vitalitat i perspectives del qual pretén determinar. Per això ens trobem en la paradoxa d'enllestir una crònica inacabada i proposar unes interpretacions per a l'estat actual del català que només en el futur es confirmaran o quedaran refutades.

S'ha considerat la victòria socialista de Felipe González l'octubre del 1982 com la culminació de l'anomenada *transició política espanyola*. En poc més de mig any eren aprovats els estatuts d'autonomia d'Aragó i de les Balears (1983) i es posava així també punt final al procés de descentralització administrativa que possibilitava la Constitució espanyola del 1978. D'aquesta manera es completava el marc jurídic que permetria impulsar iniciatives de protecció de la llengua, les quals han incidit d'una manera diversa en les situacions sociolingüístiques de cada territori. En efecte, l'any 1983 s'aprovaren la Llei de normalització lingüística de Catalunya i la Llei d'ús i ensenyament del valencià al País Valencià, a Catalunya es posà en marxa la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió; i, a l'Aragó, la Diputació General adoptà les primeres mesures, limitades, de protecció del català.

La diferent configuració socioeconòmica i política dels països de llengua catalana n'ha configurat l'evolució sociolingüística. A Catalunya, la coalició nacionalista de centredreta que governà fins al 2003 i el tripartit d'esquerres que ho va fer entre el 2003 i el 2010 han assegurat uns progressos notables en la normalització lingüística i cultural. En canvi, al País Valencià, les Illes Balears i l'Aragó els avenços, tot i que poc substancials, han estat dirigits bàsicament pels governs de signe progressista, però han estat parcialment neutralitzats per governs de signe conservador. Als estats francès i italià s'han aguditzat les contradiccions entre els centres polítics i les respectives perifèries, on se situen la Catalunya francesa i el municipi de l'Alguer. A tots dos territoris també s'han fet passos importants en el reconeixement de la seva diversitat cultural, però des d'uniques condicions sociolingüístiques i polítiques completament adverses. En canvi, el Principat d'Andorra, ha modernitzat les estructures de representació política i ha redefinit l'estatus de la llengua catalana sobre bases democràtiques.

El progrés envers la normalització lingüística i cultural ha depès de les mesures i l'actitud dels respectius governs autònoms i de la capacitat de mobilització social de les minories més conscienciades. En aquest sentit, els processos d'extensió social del català acusen, com veurem, singularitats molt marcades en cada territori. A Espanya, després de quasi tres lustres d'un cert assentament institucional del català (1982-1996), s'impulsà un nou centralisme polític, cultural i lingüístic sota els governs conservadors de José María Aznar (1996-2004). Un centralisme que, emparat en la majoria del centredreta, potenciada pels poderosos mitjans de comunicació de massa d'àmbit estatal i per la incidència de noves formes d'activitat econòmica i cultural, amenaçà de diluir els guanys aconseguits arreu de l'àrea lingüística, sobretot fora de Catalunya. Arran del triomf en les eleccions generals de 2004, els governs del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), sota el lideratge de José Luís Rodríguez Zapatero, s'han mostrat més respectuosos amb la diversitat cultural i lingüística de l'Estat espanyol, però no han avançat en el reconeixement efectiu del plurilingüisme.

Aquesta ambivalència explica les tensions que comportà l'elaboració i promulgació de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006, en el preàmbul del qual es proclamà Catalunya com a nació. El conflicte s'inicià quan el PP impugnà la norma bàsica catalana davant el Tribunal Constitucional espanyol. El juny de 2010, aquesta alta instància de l'Estat declarava inconstitucionals 14 articles de l'Estatut, entre els quals el que prescrivia per a tots els funcionaris l'obligació de conèixer el català i el que l'establia com a llengua d'ús preferent de l'Administració, i interpretava l'esmentada declaració del preàmbul en termes de nació cultural. S'encetava així una nova dinàmica política, en què cobraven força les ideologies sobiranistes.

Així, doncs, l'evolució sociolingüística de les tres últimes dècades es defineix per la complexitat dels processos i la interdependència múltiple: l'economia, els avenços tecnològics, la política, la vida social i cultural s'entrellacen en un tot polièdric, que en molts aspectes no es pot considerar en la petita escala local. En efecte, determinats fenòmens comunicatius de les societats postindustrials s'hauran d'estudiar cada cop més com a resultat de la mundialització, la qual depassa els límits polítics, els hàbits mentals i els conceptes dominants en el segle XX. No obstant això, per tal d'aproximar-nos al complex estat actual de la llengua catalana, hem combinat la descripció per territoris, que inclou els marcs jurídics i els trets específics, amb el balanç per àmbits de comunicació, incloent-hi els resultats i els dèficits que s'hi observen.

Comparat amb l'etapa anterior, el balanç és contradictori. L'evolució sociopolítica s'ha traduït en uns avenços innegables. La competència lingüística de la comunitat catalanoparlant és ara globalment molt superior, però és ben lluny de cobrir tots els àmbits d'ús. I d'altra banda, diversos factors, com els reptes sociolingüístics de la immigració o les actituds dels sectors dominants, auguren un demà incert, especialment fora de la comunitat autònoma de Ca-

talunya. En aquest sentit, tancarem l'estudi d'aquest període apuntant algunes línies de futur, amb el benentès que, si la història de la llengua és ciència dels fets passats, no per això es pot deixar de projectar cap a l'avenir.

Objectius

Els estudiants, un cop hagin treballat els materials d'aquest mòdul didàctic, han d'haver assolit els objectius següents:

1. Conèixer el context econòmic, sociopolític i cultural en què es desenvolupa la història recent de la llengua catalana, en el conjunt del seu domini territorial.
2. Saber relacionar els fenòmens interdependents de l'anomenada *mundialització* amb els riscos de simplificació de la diversitat lingüística.
3. Diferenciar l'estatus jurídic, els nivells de competència lingüística i el tipus d'intervenció política que ha conegut la comunitat catalanoparlant al llarg dels últims vint anys, en cadascun dels territoris en què està implantada.
4. Caracteritzar a grans trets la presència de la llengua catalana en els principals àmbits d'ús públic, destacant-ne la diversitat de situacions que correspon a cada territori.
5. Adquirir consciència que la descripció dels percentatges d'ús és símptoma en si mateix d'anomalia sociolingüística.
6. Conèixer els principals debats públics que s'han produït entorn de la llengua en els últims trenta anys, en relació amb el seu futur i amb els valors socials i polítics que encarna.
7. Esbossar les línies principals que determinaran l'evolució de la llengua catalana en el futur immediat.

1. El context històric

1.1. De la integració europea a la mundialització de l'economia

Vista la llargada dels processos històrics, el període que tractem en aquest mòdul és el més curt de tots els que hem considerat fins aquí. I tanmateix és el que ens toca més de prop, perquè inclou la història viscuda, aquella de la qual hem estat testimonis directes i protagonistes parcials.

Amb aquesta consciència d'immediatesa entre l'historiador i l'objecte historiat podem observar que durant les tres últimes dècades han coincidit tres processos simultanis i interdependents:

1) La **mundialització** de l'economia, sorgida de fet amb el colonialisme i aguditzada amb l'extensió del capitalisme transnacional, després que el 1989 s'iniciés l'enfonsament del bloc comunista; la mundialització tendeix a aguditzar els desequilibris demogràfics, econòmics i culturals entre Occident i el món subdesenvolupat.

2) L'**acceleració** dels canvis socioeconòmics, afavorida per la revolució tecnològica en les comunicacions i els transports, al servei del mercat planetari.

3) La **uniformització** de les formes de vida i de les pautes de producció i consum culturals, que, a més d'afavorir la pèrdua de valors transcendentals, neutralitzen les diferències entre els pobles i els individus.

La conjunció d'aquests tres processos s'ha traduït en conflictes molt diversos de tipus religiós, ètnic, econòmic o nacional, com ara la desintegració de l'antic bloc socialista, els conflictes balcànics, el ressorgiment islàmic i els enfrontaments tribals a l'Àfrica negra, Àsia o Indonèsia, a més del revifament de conflictes vells al Pròxim Orient o l'Amèrica Llatina. I encara s'hi han d'afegir conflictes geoestratègics i econòmics, com la intervenció a l'Afganistan, iniciada el 2001, les guerres del Caucas i les dues guerres del Golf (1991 i 2003), la persistència interessada del conflicte palestinoisraelià o l'aparició de noves formes de terrorisme global, com les que conduïren als brutals atemptats de l'11 de setembre de 2001 a Nova York i Washington, de l'11 de març de 2004 a Madrid i del 7 de juliol de 2005 a Londres. D'altra banda, els poders fàctics dels estats no reparen en mitjans per a sotmetre els ciutadans a una manipulació mediàtica d'abast planetari, que amenaça les llibertats públiques i individuals.

El conjunt de la política internacional ha oscil·lat entre el que s'ha denominat *la fi de la història*, la desaparició de l'antagonisme polític entre el comunisme i el capitalisme liberal, i el disseny d'un "nou ordre mundial", en què els set

països més poderosos del món, encapçalats pels Estats Units, i les grans corporacions transnacionals imposen la seva hegemonia a la resta de la humanitat. La crisi internacional desfermada per la invasió angloamericana de l'Iraq (2003) obrí un període turbulent en l'economia i la política planetàries que coincidí amb les divisions i febleses del continent europeu. Tanmateix, com defensava el president nord-americà Barack Obama a l'inici del seu mandat, el lideratge dels EUA ja no es pot mantenir sobre el principi de l'hegemonia econòmica i militar.

D'altra banda, la crisi financera que es desfermà a la tardor de 2008 encetà un període de recessió econòmica mundial d'evolució incerta. A la que es considera ja la crisi del capitalisme més greu des del *crack* de 1929 s'afegeixen els nous desafiaments del segle XXI: la instauració d'un nou equilibri entre els grans blocs de poder polític, econòmic i cultural, la crisi dels valors culturals tradicionals al món occidental davant l'homogeneïtzació estètica, cultural i lingüística, afavorida per les transformacions tecnològiques i, finalment, la convivència harmònica de l'ésser humà amb el seu entorn físic.

Com a estadi superior de l'era industrial, la mundialització comporta la sobreexplotació dels recursos naturals i les fonts d'energia convencionals. Per això, s'ha generalitzat la sensibilitat ecològica, sorgida al darrer terç del segle passat. I, bé que amb contradiccions, han passat a ser llocs comuns del discurs sociopolític el respecte del medi natural i els ecosistemes i la protecció de la diversitat, noció que inclou el patrimoni cultural i lingüístic. No obstant això, més enllà de les reserves que pugui comportar el terme *ecologia lingüística*, la pressió dels moviments internacionals contra la mundialització no ha aconseguit frenar l'espoliació del planeta, sobre el qual plana l'amenaça de l'anomenat *canvi climàtic*. I menys resultats encara hi ha hagut quant a la reducció i l'empobriment del panorama lingüístic global.

L'extensió del nou ordre mundial ha estat afavorida pels canvis tecnològics de la societat de la informació, amb fenòmens com la immediatesa dels esdeveniments, televisats i convertits en espectacle, la multiplicació de les comunicacions orals i icòniques per la telefonia mòbil i, darrerament, per Internet, la xarxa de xarxes telemàtiques, que permet la interconnexió planetària "en temps real" per damunt de les fronteres polítiques o lingüístiques.

Internet és el paradigma del que alguns consideren el sorgiment de la *telepolis*, una nova forma de cultura i economia integrades i dependents de la informació.

Hi ha qui es plany que l'anglès internacional constitueixi una *interlingua* amb una forta tendència a la simplificació lèxica i morfosintàctica (el que alguns en diuen *globish*, de *global english*). D'altra banda, el percentatge d'usuaris

Lectures complementàries

David Crystal (2000). *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.

David Nettle; Suzane Romaine (2005). *Veus que s'apaguen: la mort de les llengües del món*. Girona: CCG Edicions.

Reportament d'Internet

Internet aprofundeix la supremacia del món anglòfon, que representa més del 80% dels continguts de la Xarxa, i la cultural del primer món, que imposa els seus referents al conjunt del planeta.

d'Internet a partir de la telefonia mòbil creix exponencialment als països en vies de desenvolupament (el 97% de la població mundial). Només a la Xina es concentren ja quasi el 30% dels usuaris de la Xarxa que hi ha a tot el món. Aquest fenomen podria modificar en algun sentit la força centrífuga de l'homogeneïtzació.

El cost social, cultural i ecològic d'aquestes tendències és tan elevat com incert el resultat final que se'n derivarà. Com sempre, les interpretacions divergeixen. Per a uns, aquesta evolució és l'últim estadi d'un progrés que no té aturador i que, per la mateixa naturalesa, permet la regeneració de l'hàbitat humà. Per a uns altres, l'espècie humana, com s'esdevingué ja durant la cursa d'armaments durant la guerra freda, se situa a frec de l'extinció, a còpia de forçar agressions contra el patrimoni cultural i l'entorn natural.

En aquest sentit, les llengües minoritàries estan, doncs, molt més exposades a l'extinció que els grans idiomes, assentats sobre comunitats humanes extenses i poderoses.

Ara bé, les tendències a la uniformització cultural coexisteixen amb les evolucions en paral·lel de cada grup lingüístic, encara que sigui fragmentat en diversos espais polítics. D'altra banda, les comunicacions en la Xarxa tendeixen a buidar de contingut l'espai i el temps tradicionals. La història recent de la comunitat lingüística catalana reflecteix prou bé la síntesi d'aquestes evolucions paradoxals.

1.2. Modernització social, canvis polítics i construcció d'identitats a la comunitat lingüística catalana

1.2.1. Democratització i descentralització a l'Estat espanyol sota els primers mandats del PSOE (1982-1996)

Ja hem vist que, a Espanya, la transició política (1975-1982) no es completà amb el desmantellament del franquisme sociològic o residual. Moltes de les estructures, els quadres i els dirigents de la dictadura experimentaren una readaptació superficial al nou context de democràcia formal. Hi pervisqueren, doncs, les mentalitats i els comportaments autoritaris. De fet, no resultava fàcil passar de les rutines dictatorials i repressives al reconeixement de la pluralitat cultural i lingüística de l'Estat. També era difícil per als catalanoparlants, acostumats a les inèrcies diglòssiques, a la resignació o l'anuència amb els governants de torn.

Web recomanat

Joshua A. Fishman. "El nou ordre lingüístic" [article en línia]. *Digitum* (3). <<http://www.uoc.es/humfil/digitum/digitum3/catala/index.html>>

El nou ordre democràtic es construí en un equilibri precari entre la tolerància lingüística i la hipoteca d'una tradició intransigent i uniformista, a la qual no estaven disposats a renunciar els representants de l'Estat.

En conseqüència, les actituds lingüístiques correlatives oscil·len, de manera no sempre clara, entre la reivindicació (qualificada de victimista) del catalanisme, les complicitats de l'alta burgesia espanyolista, els silencis acomodaticis de bona part de la classe política, amb l'afany d'amagar qualsevol conat de conflicte lingüístic, i la voluntat de concòrdia de la major part dels ciutadans de l'àrea catalanoparlant.

La democràcia formal s'assenta a Espanya amb els quasi catorze anys de govern socialista liderat per Felipe González (triomfs electorals de 1982, 1986, 1989, 1993), que aconseguix el següent:

- La readaptació estructural de l'economia espanyola a les exigències del sistema productiu i els mercats financers internacionals.
- L'ingrés des del 1986 en estructures politicoeconòmiques (Unió Europea) i militars (OTAN) del bloc capitalista.
- L'articulació d'un estat descentralitzat administrativament i alhora cohesionat ideològicament, amb una visió unitària de la història i de la cultura d'Espanya.
- La modernització de les infraestructures de transport i de comunicació, amb la subsegüent ampliació de l'oferta lingüística.
- La multiplicació de les infraestructures, modalitats, tipologies i hàbits de producció i consum cultural, que determinen les formes de treball, sociabilitat, oci i educació i les pautes de comunicació interpersonal i els esquemes teòrics amb què es conceptua la realitat social.

En efecte, l'arribada dels socialistes al poder comportà canvis socioeconòmics i culturals notables. D'entrada, es pogueren experimentar sense les traves proteccionistes del franquisme les conseqüències d'una economia de mercat que, mentre enriquia uns pocs especuladors, generava uns índexs d'atur que en la primera meitat dels vuitanta afectaren més del 21% de la població laboral.

Tot i els entrebancs, el període socialista imposà els tòpics del discurs de la modernitat que venien de la Il·lustració i la revolució jacobina: la modernització d'Espanya implicava la integració en la vida europea i la reivindicació d'una cultura nacional que, per damunt de la diversitat tolerada –així, caldrà esperar el 1984 perquè s'autoritzi la correspondència telegràfica internacional en català–, assegurava l'extensió i universalització del castellà per mitjà de l'ensenyament i el mercat de la comunicació.

1992

Resulta paradoxal que per a la difusió exterior d'aquesta nova imatge de la modernització espanyola s'escollissin les dues grans i contradictòries celebracions del 1992, l'any del quatre-centè aniversari del descobriment d'Amèrica: l'Exposició Universal de Sevilla i els Jocs Olímpics de Barcelona. Malgrat que amb l'olimpíada de Barcelona les autoritats autonòmiques de Catalunya assoliren una certa projecció exterior de la llengua catalana, aquesta quedà diluïda per l'acció centrífuga de l'anglès i l'espanyol com a llengües internacionals dominants.

Ben mirat, el PSOE posà en pràctica una política calculadament ambigua amb relació a les llengües cooficials altres que l'espanyol, i no sols de portes enfora, sinó també de portes endins. Així, mentre respectava la normativa unitària de la llengua al País Valencià, feia que l'Agència Espanyola de l'ISBN distingís entre llibres en "català" i llibres en "valencià"; mentre invocava teòricament la universitat com a referent normatiu del català de València, s'inhibia a l'hora de reconèixer-lo legalment amb aquesta identitat filològica i permetia que la secessionista Acadèmia de Cultura Valenciana rebés el títol de "reial" (1988) i publicés en la seva normativa; mentre aplicava la Llei d'ús i ensenyament del valencià, posava traves administratives a l'extensió del valencià en l'ensenyament primari i secundari (1987), etc.

D'altra banda, la construcció de l'"Espanya de las autonomías" que es desenvolupà durant l'etapa socialista permeté l'aparició d'unes noves estructures administratives d'abast polític limitat. Si bé el poder executiu i el legislatiu de l'Estat era compartit amb els governs i els parlaments autònoms, la concepció de la sobirania era, en la pràctica unitarista i la capacitat de decisió econòmica de les comunitats autònomes, molt limitada.

De fet, durant els darrers trenta anys s'han accentuat els desequilibris entre l'aportació fiscal de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears i el que l'Estat inverteix en cadascun d'aquests territoris. La discriminació és doble en el cas de Catalunya, ja que, a més del dèficit fiscal amb l'Estat, que oscil·la, segons els diferents sistemes de càlcul, entre el 7,5% i el 10% del PIB, el Principat es beneficià ben poc dels ajuts estructurals de la Unió Europea.

Això explica que només els governants de Catalunya hagin defensat davant els successius governs centrals la correcció d'aquests desequilibris, en la discussió dels quals s'ha presentat sovint la despenalització de la llengua catalana i els seus avenços socials com a argument compensatori dels dèficits d'inversió de

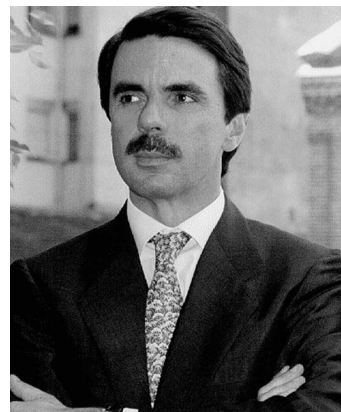
l'Estat. Aquesta política incloïa gestos com l'acceptació del reconeixement del català pel Parlament Europeu, el 1990, o com l'acord del Congrés dels Diputats, del 1991, sobre la restitució de la forma catalana dels topònims Lleida i Girona.

En les eleccions del 1993, el PSOE perdé la majoria absoluta i Felipe González hagué de governar amb el suport dels nacionalistes bascos i catalans. L'empitjorament de la situació econòmica, els escàndols polítics, el desgast de la gestió i l'assetjament mediàtic afavoriren l'any 1995 l'accés del Partit Popular als governs autònoms de l'Aragó i el País Valencià i la seva consolidació a les Illes Balears. Finalment, el Partit Popular s'imposà al PSOE en els comicis generals de 1996.

1.2.2. Neoliberalisme i castellanització ideològica a l'Estat espanyol sota els mandats del Partit Popular (1996-2004)

El suport de la coalició nacionalista catalana Convergència i Unió permeté a José Maria Aznar de governar fins a les eleccions de l'any 2000, en què el Partit Popular obtingué una majoria absoluta aclaparadora.

Durant la gestió política del centredreta conservador, es reobrí la discussió política sobre el model d'estat, revifaren en algunes instàncies sociopolítiques l'estigmatització dels nacionalismes perifèrics i de les llengües diferents del castellà i, en l'àmbit de llengua catalana, es despertaren els fantasmes de la divisió social a partir de la diferència idiomàtica.

José María Aznar

Aquesta ideologia també té els seus mentors al si dels territoris de l'Estat amb llengües pròpies. Els seus partidaris recorren a la defensa d'un catalanisme sentimental, o d'una "valencianía bien entendida" en el cas valencià, com a recurs defensiu davant l'evidència pública del seu abandó de la llengua autòctona o de la seva consideració d'aquesta com una llengua relegada als usos privats. Ben sovint, la defensa que solen fer del bilingüisme castellà-català serveix per a emmascarar la seva deslleialtat lingüística envers el català.

A banda de les declaracions més o menys anecdòtiques, les actuacions de govern traspuen una resistència inequívoca a revisar les inèrcies uniformitzadores del passat i a construir sobre unes noves bases democràtiques la convivència interlingüística. Així, la negativa del Govern espanyol a reintegrar a Catalunya, al País Valencià i a les Illes Balears els fons documentals espoliats durant la Guerra Civil i custodiats a l'arxiu de Salamanca denotà la mateixa actitud espanyolitzadora que s'observa en la resistència a assumir les conseqüències efectives del caràcter plurilingüe de l'Estat.

L'objectiu del neonacionalisme espanyol, disfressat generalment de cosmopolitisme, és desqualificar, presentant-los com a perillosos i agressius, els nacionalismes perifèrics, i amb ells els projectes de normalització lingüística i cul-

Voluntad libérrima

La nova ideologia centralista i espanyolista s'ha posat de manifest en les paraules que llegí el rei Joan Carles, el 23 d'abril del 2001, amb motiu de la concessió del Premio Cervantes, referides al castellà: "Nunca fue la nuestra lengua de imposición, sino de encuentro; a nadie se le obligó nunca a hablar en castellano: fueron los pueblos más diversos quienes hicieron suyo, por voluntad libérrima, el idioma de Cervantes."

tural. Les traves al ple desenvolupament de l'ús social del català es manifesten en àmbits socials tan decisius com l'ordenament legal, en què hi ha desenes de normes que impedeixen o entrebanquen l'ús del català, en la política educativa, amb la reducció indirecta de les hores destinades a l'estudi del català, o en el sector de les comunicacions de masses, en què es feia prevaler l'oferta audiovisual en castellà.

Obstrucció

L'obstrucció del Govern espanyol, que tanmateix ratificà el febrer de 2002 la *Carta europea de les llengües regionals i minoritàries*, contrasta amb la voluntat majoritària del Parlament de Catalunya, en què tots els partits polítics, tret del PP, iniciaren a la primavera de 2002 el procediment per a la reforma de l'estatut d'autonomia del Principat per a garantir, entre altres objectius, els drets plens del català.

De fet, els successius governs espanyols han promogut, d'ençà de 1978, centenars de normes positives que imposaven l'ús obligatori de l'espanyol en multitud d'àmbits de la vida social, de l'economia o de la producció de cultura. La prescripció de l'ús obligatori, i sovint exclusiu, comprèn la representació política, la simbologia dels poders de l'Estat, la seguretat i la defensa, les empreses públiques, els usos administratius, les lleis i la justícia, les activitats productives, comercials i financeres, l'etiquetatge de béns de consum i de serveis, el sistema de comunicacions (terrestres, marítimes i aèries; postals, telefòniques i audiovisuals). Però són els governs del PP els que més es resistiren a adequar les estructures polítiques a la realitat plurilingüe de l'Estat i més entrebancaren l'exercici dels drets lingüístics, especialment al País Valencià.

En efecte, una de les estratègies glotofàgiques és impedir la cohesió de la comunitat lingüística minoritzada. En el cas de la llengua catalana, s'ha utilitzat la concurrència multiseular de les denominacions *català* i *valencià* per a presentar-les *de facto* com a designadors d'idiomes diferents, la qual cosa enfronta Catalunya i el País Valencià.

Ja hem vist en el capítol anterior que, al País Valencià, durant el tardofranquisme i la Transició, l'anticatalanisme fou la tàctica política per a barrar el pas a l'esquerra progressista i afeblir el valencianisme emergent. Lluny de resoldre's, el conflicte de noms encara s'arrossega i hi reapareix cada vegada que s'hi dona una conjuntura política propícia. Els secessionistes s'emparen en la definició estatutària del valencià per a negar o intentar diluir la seva condició de llengua compartida pels valencians, catalans i baleàrics. Així, sota els mandats del Partit Popular, la utilització política del nom de *valencià* justificà iniciatives secessionistes com ara:

- excloure dels programes de literatura de l'ensenyament secundari del País Valencià l'esment dels escriptors contemporanis nascuts fora de les terres valencianes;
- catalogar a la Biblioteca Nacional, a Madrid, amb codis particulars (CAT, VAL i BAL) els llibres editats en llengua catalana segons la seva procedència territorial;

Denominació de la llengua

Una sentència del Tribunal Constitucional d'Espanya, de 21 d'abril del 1997, autoritza la Universitat de València a utilitzar indistintament la denominació estatutària de *valencià* i l'acadèmica de *català*.

- bandejar la llicenciatura de Filologia Catalana de les possibles acreditacions de qualificació lingüística en l'accés a la funció pública docent al si del País Valencià, i
- proposar la separació dels títols de valencià i català en els estudis que imparteixen arreu de l'Estat les escoles oficials d'idiomes.

Però una de les iniciatives polítiques més controvertides fou la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, ja que, per les seves servituds polítiques, pot tendir a fomentar la disgregació idiomàtica, a qüestionar la normativa consolidada i a relegar els usos formals del valencià a una modalitat subalterna de la llengua comuna.

Malgrat tot, les posicions favorables al reconeixement explícit de la unitat de la llengua catalana avançaren gràcies a l'escola, a la universitat i a l'acció perseverant d'unes minories polítiques molt actives en els terrenys de la cultura i l'associacionisme cívic. A més, amb el temps s'ha generat una jurisprudència notable que avala l'ús de l'expressió *llengua catalana* per a referir-se, entre altres àmbits, al nom de la llengua al si de les universitats valencianes.

1.2.3. Reformisme laïcitzant, "patriotisme constitucional" i crisi econòmica sota els nous mandats del PSOE (2004-2012)

El triomf del PSOE a les eleccions del 14 de març de 2004, sota el lideratge de José Luís Rodríguez Zapatero, suscità moltes expectatives quant a la correcció de la política sociocultural del PP, quant al reconeixement de la pluralitat idiomàtica de l'Estat i quant a la unitat de la llengua catalana. De fet, durant el primer mandat (2004-2008) el terme *Espanya plural* era un motiu recurrent en els discursos del president, que tendia a fer-se ressò de les demandes de la coalició tripartita que governava Catalunya. I amb aquest esperit s'impulsaren algunes iniciatives polítiques: la sol·licitud a la Unió Europea que les llengües cooficials de l'Estat hi poguessin ser usades; la denominació unitària dels títols expedits per les escoles oficials d'idiomes o la despenalització de l'ús del català al Senat.

La primera d'aquestes qüestions tingué un cert ressò mediàtic, ja que reobria el debat sobre el nombre i la denominació de les altres modalitats lingüístiques que la Constitució de 1978 s'està d'enumerar. La dreta valenciana aprofità aquesta proposta del Govern espanyol a la Unió Europea, en què català i valencià es presentaven com a denominacions d'una sola llengua, per a resuscitar el fantasma de l'anticatalanisme. Per la seva banda, la Generalitat de Catalunya mirà de visualitzar la unitat de la llengua catalana amb el gest de presentar com a pròpia la traducció a la variant normativa valenciana del projecte de Constitució europea que, el 2005, se sotmeté a referèndum.

Les declaracions i les actituds presumptament favorables a la pluralitat cultural i lingüística han decaïgut durant el segon mandat del PSOE. Ben mirat, ja s'iniciaren durant el procés de negociació sobre el nou Estatut d'autonomia de

Catalunya. El president del Govern espanyol cedí a les pressions per a rebaixar la definició nacional i les reivindicacions polítiques i tributàries del text consensuat pel tripartit (PSC, ERC, ICV) i CiU, de manera que el text sotmès a referèndum el juny de 2006 ja havia estat objecte d'un notable *cepillado* –segons l'expressió d'un important membre de l'executiva federal PSOE– tant en els aspectes simbòlics com en les atribucions polítiques i pressupostàries. Així i tot, fou objecte d'impugnació per part del PP i del Defensor del Pueblo, i, per motius competencials, dels governs autonòmics d'Aragó, Illes Balears i València. El 2010, el Tribunal Constitucional dictaminà en contra de l'article del nou Estatut d'autonomia que establia l'ús preferent del català com a llengua de l'Administració autonòmica i, doncs, del sistema educatiu de Catalunya.

El segon mandat de Rodríguez Zapatero al capdavant del govern ha coincidit amb l'esclat de la crisi economicofinancera. Aquesta circumstància i l'oposició rotunda del PP a qualsevol ampliació dels drets lingüístics individuals i territorials dels ciutadans de l'Estat que parlen llengües diferents de la castellana han agreujat la manca de perspectives de canvi real en la manera de concebre la realitat plurilingüística d'Espanya. La política de restriccions pressupostàries, a més de generar un descontentament social enorme, ha servit per a justificar actituds encara més restrictives quant al reconeixement de la pluralitat lingüística de l'Estat, ja que a vegades s'ha argüït que el multilingüisme és un luxe incompatible amb l'austeritat imposada per la crisi mundial. El govern de Rodríguez Zapatero ha consentit uns usos limitats de les llengües cooficials al Senat, però tan el PP com el PSOE han continuat oposant-se al reconeixement dels usos oficials del català, del gallec i del basc al si de la Unió Europea. Tanmateix, la Generalitat de Catalunya ha reeixit a assolir uns reconeixements limitats a l'ús del català en alguns dels organismes europeus. D'altra banda, un centenar d'entitats catalanes han aconseguit que l'ICANN aprovés el domini .cat (2005), el primer i fins ara l'únic concedit a una llengua i una cultura, que permetrà visualitzar arreu del món la comunitat lingüística catalana.

1.2.4. La situació complexa de les altres terres de llengua catalana

Al llarg d'aquests anys, han alternat a França i a Itàlia governs de signe conservador i progressista. L'increment de la població al·loglota a França ha induït la seva classe política a fixar al més alt nivell jurídic un sobreentès funcional ("La llengua de la República és el francès") dins l'article 2 de la reforma constitucional de 1992. Malgrat les promeses electorals del primer ministre socialista francès Lionel Jospin que França signaria la *Carta europea de les llengües regionals o minoritàries* (1992), per la qual els estats membres del Consell d'Europa es comprometien a reconèixer els drets lingüístics dels parlants d'aquestes llengües, l'executiu parisenc, fidel a la tradició jacobina del país, s'hi negà, emparant-se en el dictamen unànim de l'Conseil d'État, de manera que França és un dels pocs països europeus que no reconeix la pluralitat lingüística dels seus ciutadans. El novembre de 2002, el mateix Conseil d'État va decretar la supressió del sistema educatiu d'immersió lingüística per a altres llengües que

no siguin el francès i el 2005, la Llei d'orientació i de programa per al futur de l'escola, en introduir una llengua estatal europea a l'ensenyament obligatori, reduí les opcions de les "llengües regionals". L'etapa de la presidència de Nicolas Sarkozy, iniciada l'any 2007, tampoc no s'ha significat per una millora de l'estatus de les llengües "regionals", atrapades entre les expectatives de descentralització administrativa, la inèrcia històrica i l'influx negatiu de la recessió econòmica. El 2008, l'Assemblea francesa va rebutjar el reconeixement legal dels drets de les minories lingüístiques pròpies de la República francesa. En el context del debat, un diputat rossellonès s'hi havia expressat en català, per primera vegada en la història. En la reforma constitucional aprovada només s'aconseguí que l'article 75.1 reconegués les llengües "regionals" de França com a patrimoni cultural de la República.

A Itàlia, l'experiència de govern progressista al voltant de la coalició L'Ulivo (1996-2001) permeté la promulgació, el desembre del 1999, de la Llei de la República Italiana 3.366 per a la protecció de les dotze minories lingüístiques històriques del país, entre les quals la catalana de l'Alguer. Tot i així, el català no hi té rang exprés de llengua cooficial, circumstància que no impedí que el municipi de l'Alguer sol·licités a la Unió Europea el reconeixement del català com a llengua oficial. Itàlia ha signat la Carta Europea de les Llengües Regionals i minoritàries. Tanmateix, ni el govern de Romano Prodi (2006-2008), ni menys encara els de Silvio Berlusconi (2001-2006 i 2008) han adoptat mesures per a millorar l'estatus de les minories lingüístiques de la República.

Andorra no sols aconseguí projecció i reconeixement internacional en ser admesa a l'Organització de les Nacions Unides (1993) i en firmar un acord comercial preferent amb la Unió Europea, sinó també en adoptar una Constitució plenament democràtica (1993), homologable amb les de la resta de països europeus, en la qual es fan compatibles l'oficialitat del català i l'ensenyament d'altres llengües instrumentals, sobretot l'espanyol i el francès.

2. Les asimetries polítiques territorials: els diferents marcs legals de la comunitat lingüística catalana

2.1. Els reconeixements institucionals de la llengua catalana

En les tres comunitats espanyoles que reconeixen estatutàriament la co-oficialitat del català, l'ús de les dues llengües oficials és regulada per les respectives lleis de normalització lingüística: la Llei de política lingüística de Catalunya (1998), que substitueix la Llei de normalització lingüística de Catalunya (1983), la Llei d'ús i ensenyament del valencià (1983) i la Llei de normalització lingüística de les Illes Balears (1986).

Lectura complementària

Per a més informació, consulteu la referència següent:
Miquel À. Pradilla (ed.) (1999). *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Barcelona: Empúries.

Aquestes lleis preveuen unes mesures de normalització que oscil·len entre la màxima explotació de les possibilitats legals al Principat i a les Illes i les ambigüitats conceptuals i limitacions d'àmbit d'ús al País Valencià.

L'estatut de Catalunya de 1978 ja reconegué a la Generalitat les màximes competències en matèria educativa. En el de 2006, es reconegué com a autoritat lingüística l'Institut d'Estudis Catalans, que tot seguit s'autoproclamà "acadèmia nacional de la llengua i la cultura catalanes". A partir dels anys vuitanta, l'IEC ha establert delegacions territorials a les principals ciutats de l'àmbit lingüístic i, en concret, la Secció Filològica, encarregada d'elaborar la normativa lingüística, mira d'assegurar-hi la representació de tots els territoris catalanòfons i realitza sessions ordinàries a diferents indrets de l'àmbit lingüístic. Com a resultat d'aquesta praxi, el 2010 va ser elegit president de la Secció Filològica un no principatí, l'eivissenc Isidor Marí i Maians, situació que no s'hi donava des que en va ser president Antoni Maria Alcover (1911-1917).

En el nou estatut del País Valencià, de 2006, es reconegué l'Acadèmia Valenciana de la Llengua com a l'autoritat lingüística per a l'àmbit valencià, amb la competència afegida de vetllar pel seu "ús normal". En el nou estatut de les Illes Balears, de 2007, es reafirmà el reconeixement de la Universitat de les Illes Balears com a ens de referència normativa per a la llengua catalana i l'imperatiu de protegir les diferents modalitats insulars. L'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), creada el 1998, es va constituir el 2001, com a fruit d'un pacte entre el PP i el PSOE i, doncs amb un cert component polític. Fins a la creació de l'AVL, la Generalitat Valenciana havia reconegut l'Institut Universitari de Filologia Valenciana com a referent normatiu en matèria d'ensenyament. Encara que la tasca de normativització iniciada per l'AVL no s'aparta substancialment de l'adaptació del fabrisme a les modalitats valencianes encetada per gramàtics i escriptors valencians contemporanis (Carles Salvador, Manuel Sanchis

Guarner, Josep Giner i Enric Valor, entre d'altres), els documents normatius produïts fins ara tendeixen al particularisme. Tanmateix, el 2005, l'AVL aprovà un *Dictamen sobre el nom i l'entitat de la llengua*, en què reconeixia explícitament que català i valencià són dues denominacions de la mateixa llengua i instava els poders públics a evitar la instrumentalització política de la dualitat onomàstica. A pesar dels pronunciaments de l'AVL, el govern autònom valencià ha fet fins ara una interpretació esbiaixada tant de les prescripcions normatives com del referit dictamen.

En incloure entre les seves competències "la cultura, amb especial referència a les manifestacions peculiars d'Aragó i a les seves modalitats lingüístiques, vetllant per la seva conservació i promovent-ne l'estudi", l'estatut aragonès de 2006 permet l'adopció de mesures legals en favor d'una normalització limitada del català a la Franja. L'any 2010, sota la segona presidència de Marcel·lí Iglesias, natural de Bonansa (Baix Cinca), la Diputació General d'Aragó aprova una Llei de llengües d'Aragó, que reconeix el català i l'aragonès com a llengües pròpies d'Aragó en els seus respectius territoris i preveu mesures de protecció i promoció, si bé exclouent-hi la cooficialitat. La Llei ha previst la creació d'una Acadèmia Aragonesa del Català com a màxima autoritat lingüística per al català d'Aragó.

El 1997, els parlaments de Catalunya i de les Illes Balears i les Corts Valencianes van aprovar una resolució, d'abast simbòlic, demanant l'anul·lació dels decrets de Nova Planta (1707-1716). L'any següent, els principals partits nacionalistes de Catalunya (Convergència i Unió), Euskadi (Partit Nacionalista Basc) i Galícia (Bloque Nacionalista Galego) van subscriure a Barcelona una *Declaració* propugnand la transformació d'Espanya en un estat plurinacional i plurilingüístic. Més enllà dels interessos polítics dels signataris, la *Declaració* respon a la insatisfacció d'àmplies capes de ciutadans d'aquests territoris davant les traves a l'ús normal de les seves respectives llengües. L'ofensiva político-judicial és particularment agressiva al País Valencià. Així, el 1986, l'Audiència Territorial de València anul·là el terme *català* als estatuts de la Universitat de València, i, el 1987, el Tribunal Suprem de l'Estat limità els drets a la lliure opció lingüística dels professors de la Universitat de València. Tanmateix, el 1997, el Tribunal Constitucional reconegué la legitimitat de la denominació acadèmica de català junt a l'oficial de valencià. La sentència no ha impedit, però, que la Generalitat Valenciana excloués sistemàticament fins l'any 2010 la titulació universitària de Filologia Catalana en les convocatòries per a concórrer als cossos de professors de valencià d'ensenyament secundari i de batxillerat. A pesar que la Constitució de 1978 reconeix a les comunitats autònomes el dret a signar convenis de col·laboració en matèria cultural –dret que han fet efectiu Catalunya, Aragó i les Illes Balears per a la recepció recíproca dels respectius canals de televisió autonòmics–, encara no s'ha produït cap acord en aquest sentit entre Catalunya i el País Valencià. El 2010, més de 650.000 ciutadans

han presentat a les Corts espanyoles una Iniciativa Legislativa Popular perquè es puguen sintonitzar lliurement arreu de l'Estat els canals autonòmics que emeten en català, gallec i euskera.

Encara que el català està a la Catalunya del Nord en una posició quasi residual, l'impacte de l'autonomia i de l'economia catalana i la captació dels mitjans de comunicació de la Catalunya autònoma ha permès la recuperació d'un cert prestigi per a la llengua. El català s'ha començat a introduir optativament en el sistema escolar obligatori i a la Universitat de Perpinyà, on funciona una delegació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). En ser aprovat per l'Estat francès el protocol de creació d'aquesta delegació, s'ha reconegut de fet i de dret l'autoritat lingüística de l'IEC. Com a conseqüència d'aquest pronunciament del Conseil D'État de novembre de 2002, s'hagué de suprimir el sistema d'immersió lingüística que l'escola pública havia aplicat molt tímidament des de feia vint anys i que a la Catalunya del Nord integrava una vintena d'escoles públiques, amb un miler d'alumnes. En alguns casos, l'aplicació d'aquest pronunciament quedà en suspens i les autoritats educatives han arribat a determinades solucions de concertació amb els centres on hi ha una certa demanda de classes en català. D'altra banda, el Consell General del departament dels Pirineus Orientals aprovà, el 2007, una *Carta del català*, on es proclama aquest com a llengua de la Catalunya del Nord, que preveu l'adopció de mesures en favor del seu ús públic.

Gràcies a la creació d'una Comissió de Normalització Lingüística de l'Alguerès al si del Govern municipal de l'Alguer, promoguda pel seu ajuntament i per la Generalitat de Catalunya, s'hi ha impulsat l'ensenyament institucional del català. Després de la promulgació d'aquesta Llei de reconeixement i protecció de la pluralitat lingüística d'Itàlia (1999), el català de l'Alguer pot aprofitar millor la legislació sarda sobre les dues llengües pròpies de l'illa. El 1996, el municipi de l'Alguer aprovà una regulació dels usos administratius del català.

Com bé podem observar, aquesta diversitat legal s'explica per les distintes situacions històriques, politicoadministratives i socials de cadascun dels actuals territoris de llengua catalana, les quals han originat situacions sociolingüístiques molt diverses.

En tots els casos, tret d'Andorra, el català ha de coexistir legalment amb una llengua dominant –el castellà, el francès o l'italià–, que, sota la pressió coercitiva dels estats respectius, hi sol actuar de llengua A, d'acord amb el conegut esquema del funcionament diglòssic de Ferguson.

A la presència d'aquestes llengües estatals al si dels territoris catalanòfons ha contribuït decisivament la deserció idiomàtica de les classes dominants autòctones i una considerable massa de població immigrant, que no s'ha integrat lingüísticament.

Pel que fa a la projecció de la cooficialitat del català a la Unió Europea cal assenyalar que, el 2006, s'autoritza l'ús del català en certs àmbits de les institucions comunitàries. Dos anys abans, amb motiu de la versió de projecte de Constitució europea, l'Estat espanyol havia presentat el català i el valencià com a denominacions d'una sola llengua.

2.2. La competència dels parlants, els marcs jurídics i les polítiques lingüístiques

2.2.1. L'àmbit català

El Principat d'Andorra

El Principat d'Andorra, tot i la seva petita extensió (468 km²), és l'únic territori on el català és llengua oficial amb sobirania plena, bé que només és la llengua habitual del 58,3% dels poc més de 83.000 residents, segons dades del 2007 dels quals només una quarta part tenen la ciutadania andorrana de ple dret. La situació sociolingüística d'Andorra el 2004, d'acord amb l'enquesta d'usos lingüístics, era la següent:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Població total	96,0%	78,9%	89,7%	61,1%

El català és la primera llengua apresada del 31,4% de la població i la llengua que identifica més bé al 42,3%. En el domini de la comunicació habitual, fan servir el català un 43,8%, el castellà un 32%, el portuguès un 7,6% i el francès un 7,1%.

A pesar de l'oficialitat del català, que és especialment visible a la premsa, la ràdio i l'administració, el francès i el castellà s'usen freqüentment en les relacions comercials i en el sistema escolar. El Govern andorrà fa un gran esforç d'"andorranització" –o catalanització– de la vida pública i de les escoles, on una bona part dels infants tenen el castellà com a llengua materna.

L'estatus de sobirania plena del català a Andorra es beneficia de la projecció internacional d'aquest Principat, especialment després d'haver ingressat a l'Organització de les Nacions Unides (1993) i d'haver concertat convenis de col·laboració amb la Unió Europea. Si bé les exigències de l'activitat econòmica, la indústria turística i el comerç, i l'heterogeneïtat social propicien l'extensió de les llengües d'estat veïnes, el català manté l'estatus de llengua

Lectura complementària

Si voleu més informació, consulteu l'obra següent:

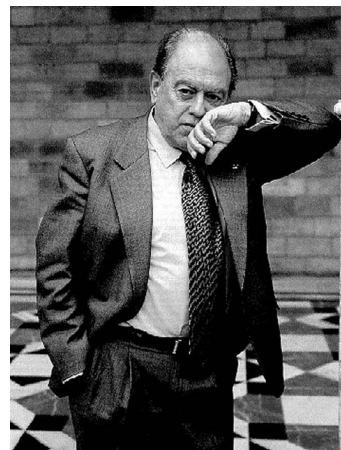
Joan Martí Castell (ed.) (1993). *Processos de normalització lingüística: l'extensió d'ús social i la normativització*. Barcelona: Columna.

primera i encara el reforçarà en la mesura que potenciï la seva presència a les institucions europees (Consell d'Europa, Unió Europea, Eurovisió). El gener de l'any 2000 va entrar en vigor la Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial, que establia els drets i els deures lingüístics i regulava les situacions en què s'havia de fer servir la llengua catalana. I el mes de març de l'any 2005 va entrar en vigor el Reglament de l'ús de la llengua oficial en organismes públics, que regulava els usos lingüístics, orals i escrits, en les institucions públiques i en els actes administratius, i també en les empreses que desenvolupen la seva activitat en el marc de serveis públics.

La Catalunya autònoma

La comunitat autònoma de Catalunya¹, és el territori on el català ha recuperat gran part dels àmbits d'ús propis d'una llengua A, gràcies en gran part a la pressió popular i al poder polític que hi han exercit, d'ençà del restabliment de la democràcia, els sectors més conscienciats lingüísticament de les classes mitjanes. En efecte, bé que amb el suport del Partit Popular a partir de les eleccions autonòmiques del 1999, la coalició nacionalista Convergència i Unió, liderada per Jordi Pujol, ocupà ininterrompudament el Govern de la Generalitat de Catalunya del 1980 al 2003. Després de les eleccions autonòmiques de la tardor de 2003, la coalició formada per PSC-PSOE, ERC i IC-EV portà el socialista Pasqual Maragall a la presidència de la Generalitat. Amb la intenció d'impulsar una política lingüística més ambiciosa, s'elaborà un pla de xoc per tal d'acomplir les previsions de la Llei de 1998. En el vessant exterior, no se sabé evitar que el Govern balear del conservador Jaume Matas abandonés l'Institut Ramon Llull (2004), creat quatre anys abans per a fomentar la projecció internacional de la llengua i la cultura catalanes. La iniciativa principal del primer govern tripartit fou la ja esmentada reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya. Després d'un llarg debat polític, el nou estatut fou aprovat pel Parlament autònom el setembre del 2005 i ratificat per les Corts Generals de l'Estat, després d'una retallada substancial. Tanmateix, el poble de Catalunya l'aprojava en referèndum el juny de 2006, ja que, malgrat la retallada estatal, el nou text estatutari aprofundia la capacitat d'autogovern, millorava el règim de finançament, posava les bases d'un poder judicial autòcton, introduïa l'obligatorietat de conèixer el català i, al preàmbul, sense validesa normativa, recollia el fet simbòlic que Catalunya, per mitjà del seu Parlament, es consideri una nació. Són just aquestes novetats les que determinaren el PP a presentar davant el Tribunal Constitucional espanyol un recurs d'inconstitucionalitat de l'Estatut el juliol del 2006. La sentència de l'alt tribunal espanyol, desfavorable per a algunes de les principals reivindicacions lingüístiques recollides a l'Estatut ja aprovat afectava particularment l'estatus de la llengua catalana i les competències en matèria judicial. La situació d'assetjament jurídic a les aspiracions d'autogovern creà un profund malestar en la majoria de la societat catalana, cosa que, en paraules del president del segon tripartit (2006-2010), José Montilla, d'origen andalús, provocava la desafecció de molts catalans envers l'Estat. Aquesta desafecció va pesar molt en les eleccions autonòmiques de novembre de 2010, en què la coalició nacionalista Convergència i Unió,

⁽¹⁾Té 31.895,5 km² i concentra la major part de la població del domini lingüístic: 7.512.381 habitants, segons el cens, amb data de l'1 de gener de 2010.

Jordi Pujol

liderada per Artur Mas, es va quedar a sis escons de la majoria absoluta i en què va entrar al Parlament el partit Solidaritat Catalana per la Independència, liderat per Joan Laporta. La configuració del nou Parlament va permetre la investidura d'Artur Mas com a nou president de la Generalitat.

La política lingüística desenvolupada pel nacionalisme conservador i prosseguida pels dos governs tripartits consistí, més enllà de les actuacions sobre els mitjans de comunicació de massa, l'ensenyament o la cultura, a buscar el consens social entorn de la llengua, per mitjà de l'ordenament legal, de l'aplicació de les recomanacions del Consell Social de la Llengua Catalana i de l'inici de campanyes de suport a la normalització de l'ús social del català.

Aquestes campanyes i innovacions legislatives han estat assumides d'una manera desigual per les estructures administratives, les forces polítiques i les instàncies socials.

Exemple

Entre aquestes campanyes hi ha les impulsades per la Direcció General de Política Lingüística: "El català, cosa de tots" (1981-1982) la "Norma" (1983-1984) "Depèn de vostè" (1985-1986) "Tu ets mestre" (2003), aquesta darrera adreçada a la integració lingüística dels immigrants– i l'aprovació de la Llei del cinema, que obliga al doblatge o subtitulació en català, com a mínim, del 50% dels films estrangers.

Com veurem en l'apartat 4, el debat públic sobre la llengua ha continuat informant la vida política catalana abans i després de la segona llei de normalització lingüística, la Llei de política lingüística del 1998.

L'LPL prescriu 133 normes d'ús públic, oral o escrit, de la llengua catalana. D'aquestes disposicions, 124 s'adrecen a les administracions i a les empreses públiques i només 9 a les empreses particulars. No n'hi ha cap que estableixi obligacions d'ús per als ciutadans. Conclòs el període de cinc anys que la Llei preveia per a l'aplicació de les normes, s'obrí un cert debat social entorn del grau d'acompliment i, de retruc, sobre la modificació de les normes d'ús i les actituds lingüístiques dels diversos grups lingüístics del Principat. No sempre les mesures legislatives dels successius governs catalans s'han vist avalades pels tribunals de justícia. Així, si, el 1994, el Tribunal Constitucional de l'Estat espanyol reconeixia a la Generalitat competències plenes en matèria d'ensenyament en català, el 2010, el mateix tribunal anul·lava l'article de l'Estatut d'Autonomia de 2006 que considerava el català d'ús preferent en les administracions públiques de Catalunya.

Tot i els esforços d'assolir la cohesió social entorn de la llengua, la integració lingüística es fa ben difícil quan la immigració de primera o segona generació representa actualment més del 32% de la població total² i amb una distribució heterogènia: més elevada a la franja costanera i les ciutats, més difusa a les comarques d'interior. En concret, l'any 2010, hi resideixen 308.000 ciutadans de la Unió Europea, 53.519 europeus extracomunitaris, 312.937 africans, 394.423 americans, 123.512 asiàtics i 528 d'Oceania. En tot cas, aquestes minories, que ja constitueixen més del 16% de la població de Catalunya, tindran cada vegada més un paper més rellevant en l'estructura socioeconòmica i demogràfica i en la configuració de la diversitat sociocultural i lingüística.

⁽²⁾En els darrers anys amb importants contingents procedents del Magrib, de l'Àfrica subsahariana, d'Iberoamèrica i d'Àsia.

Ateses aquestes circumstàncies i que Catalunya és un dels països de natalitat més baixa del món, la població catalanoparlant ha envellit i el nombre de catalanoparlants ha disminuït a poc més de la meitat de la població total, quan en temps de la Segona República, superava el 90%. A pesar de les dificultats d'integració, l'aprenentatge de la llengua és majoritàriament ben acceptat i només hi són reticents o s'hi oposen una part dels funcionaris estatals i dels intel·lectuals castellans residents i dels col·lectius llatinoamericans.

Als darrers anys, la iniciativa institucional ha continuat esmerçant esforços per conèixer la realitat sociolingüística de Catalunya. Cal destacar-hi l'enquesta global que es dugué a terme entre el 2004 i el 2005 a tots els territoris de llengua catalana i que es publicà l'any 2007 amb el títol *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*. Per a Catalunya, a més, cal considerar *l'Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*, prospecció oficial, amb una mostra de 7.300 enquestats a partir de quinze anys.

Segons l'enquesta 2008, el 35,6% de la població adulta manifesta que el català és la seva llengua habitual, el 45,9% diu que ho és el castellà i el 12% declara que tant el català com el castellà són les seves llengües habituals. Això comporta una variació important respecte de les dades de l'anterior enquesta institucional, la del 2003, que donava un 46% de parlants habituals del català, un 47,2% del castellà i un 4,7% que declaraven usar indistintament ambdues llengües. El 2008, el nombre dels parlants que declaraven que feien un ús més alt del català havia minvat més d'un 10% i el de parlants que deien que feien un ús equilibrat de les dues llengües s'havia multiplicat per 2,6. Entre la població nascuda a Catalunya, el català, amb un 56%, és la llengua majoritària. D'altra banda, l'enquesta del 2008 també testimonia un retrocés pel que fa a la llengua amb què s'identifiquen els parlants: el català per a un 37,2% del 2008 enfront del 44,3% del 2003. Ara bé, el nombre de persones que s'identifiquen amb el català supera el de les persones que el tenen com a llengua inicial o materna, que només representen el 31,6% de la població total. Per contra, la identificació amb el castellà només ha perdut un punt: 46,5% el 2008 i 47,5% el 2003.

La distribució de competències que recull l'enquesta del 2008 és, en termes absoluts, la següent:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Població total	94,6%	78,3%	81,7%	61,8%

Les dades desglossades es presten a moltes consideracions sobre l'avenç de la competència i l'estancament relatiu de l'ús. Els percentatges de competència més baixos es donen a l'àmbit metropolità de Barcelona i al Camp de Tarragona. D'altra banda, el 69% de les persones nascudes a l'estranger declaren que tenen interès a aprendre el català. En total, més de 2,5 milions de persones declaren que tenen interès a aprendre el català o a millorar-ne el coneixement.

Competència lingüística

Les dades sobre competència lingüística en català permeten de constatar un cert progrés en el procés de normalització, per bé que la competència no necessàriament n'implica un ús habitual.

En l'esfera de les relacions privades o en l'activitat de les institucions autonòmiques, els progressos han estat més notables. Hi han confluït diversos factors, des de l'interès d'integrar-se en una societat més pròspera, en què el coneixement i l'ús del català pot ser útil amb vista a l'ascens social, fins a la introducció obligatòria del català en l'ensenyament primari i, sobretot, les emissions de la ràdio i la televisió autonòmiques, que funcionen des del 1983 i, com veurem, han afavorit el coneixement, si més no passiu, del català entre la població no autòctona.

Una menció a part mereix la situació sociolingüística de l'occità de la Vall d'Aran, que ocupa una extensió de 620,5 km², amb la majoria dels parlants concentrats a la població més gran, Vielha e Mijaran. La Generalitat de Catalunya impulsà la Llei 16/1990, sobre el règim especial de la Vall d'Aran, que reconeix la varietat occitana de l'aranès com a llengua cooficial a la Vall d'Aran, situació única en el domini lingüístic occità.

La referida iniciativa, ampliada després amb la Llei de política lingüística (1998) i amb la Llei de l'occità (2010), ha permès la creació de l'Oficina de Foment i Ensenyament de l'Aranès, la fixació ortogràfica definitiva d'aquesta modalitat lingüística i la seva introducció en l'aprenentatge de la lectoescriptura a l'escola primària, entre altres iniciatives, com ara els cursos per a adults, el doblatge de pel·lícules d'animació i documentals o la traducció del catecisme. El 2008 les dades declarades per a l'ús lingüístic habitual eren aquestes: 38% castellà, 23,4% aranès i 16% català.

La Catalunya del Nord

La Catalunya sota sobirania francesa, designada habitualment amb el terme imprecís de *Catalunya Nord*³ és, juntament amb l'Alguer, el territori catalanòfon que presenta uns índexs de competència i ús lingüístic més baixos del conjunt dels països de llengua catalana. Comparteix amb la resta del domini lingüístic la presència elevada de població immigrada, que el 1993 representava aproximadament el 47% de la població. La resta és gairebé tota francòfona.

⁽³⁾Amb una extensió de 4.054,4 km² i una població de 445.677 habitants, d'acord amb el cens de 2007.

Com a llengua parlada, solen mantenir el català, quasi exclusivament en l'àmbit familiar, una part dels camperols, dels obrers i dels petits empleats autòctons de fora de Perpinyà i dels principals nuclis de població de la costa. Es tracta, per tant, d'una llengua socialment marcada, submergida i usada només en un context diglòssic molt acusat.

A pesar dels intents més o menys reeixits de crear revistes, incorporar la llengua als mitjans de comunicació i al sistema escolar, potenciar l'associacionisme cultural –hi ha un organisme unitari, la Federació per a la Defensa de la Llengua i la Cultura Catalanes–, la presència del francès al sistema educatiu, als mitjans de comunicació i als organismes administratius és aclaparadora, fins al punt que els pocs joves recuperats lingüísticament parlen un català fonèticament afrancesat. Si bé la llengua s'hi troba en una situació molt precària, hi ha alguns símptomes favorables de recuperació de les actituds, encara que sigui en el terreny dels símbols. Els partits catalanistes (ERC, Bloc Català i Unitat Catalana) a penes tenen un suport electoral del 2%, però entre el jovent i els professionals s'obre pas un cert sentiment d'identitat ferida, que es projecta en comeses esportives (el suport a l'equip de rugbi de Perpinyà, l'USAP), en l'exhibició de senyeres als actes públics o en la popularització del gentilici *català*.

D'acord amb l'enquesta d'usos lingüístics de 2004, feta per la Generalitat, els percentatges de competència lingüística eren els següents:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Població total	68,9%	37,1%	31,4%	10,6%

Ara bé, entre la població jove (entre 15 i 29 anys), els percentatges davallen respectivament al 51,2%, 24,2%, 11,4% i 6,2%. El mateix contrast es dona pel que fa a la identificació amb la llengua: només un 6,2% del conjunt de la població diu haver après el català com a llengua primera i sols un 3,5% declara que el fa servir de manera habitual. Però la ruptura en la transmissió lingüística intergeneracional és molt greu: entre els joves de 15 a 29 el percentatge és 0,0% i a penes un 1,4% en fa un ús habitual. Òbviament, les dades de competència i identificació amb el francès són un reflex de la seva hegemonia política.

En efecte l'arrelament de la llengua de la República és tan profund, que no s'hi sol qüestionar l'actual *status* politicoadministratiu de la regió. Amb tot, el fre a l'emigració dels joves a causa d'una incipient industrialització, l'activisme cultural i polític d'unes minories molt conscienciades, les relacions econòmiques i humanes amb el sud, cada vegada més freqüents (perspectives del mercat barceloní, inversions industrials i turisme procedents de l'impacte d'una Catalunya en procés de normalització política i cultural –de manera especial,

l'arribada de les emissions de la televisió del Principat–), potser poden aturar un procés de francesització que amenaça d'esborrar definitivament la catalanitat d'aquestes contrades.

La polèmica sorgida als anys setanta sobre quin tipus de català (barceloní/rosellonès) era més convenient d'introduir a l'escola, és un indicatiu més que evident de la situació límit d'una llengua forçada a la minorització.

Mancada d'institucions polítiques pròpies, amb uns hàbits diglòssics molt arrelats i sense cap projecte de normalització lingüística a la vista, la Catalunya del Nord no podrà aturar el procés de substitució lingüística sense un gran esforç propi i sense la solidaritat més generosa del Principat.

No obstant això, en la darrera dècada s'han registrat algunes iniciatives, com ara l'extensió del moviment d'escola catalana, que podrien aturar la virtual desaparició del català. Segons l'Associació per l'Ensenyament de la Llengua Catalana, el 2009 10.429 alumnes d'ensenyament elemental i secundari, que representa el 13,5% de la població escolaritzada total, s'han beneficiat de l'ensenyament de català o en català.

La Franja aragonesa

Amb una extensió de 4.443 km², la població de la Franja oriental de l'Aragó era, d'acord amb el cens de 2007, d'uns 47.686 habitants distribuïda en 62 municipis. El 75% aproximadament són autòctons; la resta, immigrants d'altres parts de l'Aragó (15%) i d'altres procedències (10%). Malgrat les vicissituds històriques, les dificultats sociopolítiques i la composició demogràfica heterogènia, la Franja aragonesa presenta els percentatges de competència lingüística més alts de tota la comunitat de parla catalana, després d'Andorra.

Les dades que en dona l'enquesta d'usos lingüístics de 2004, feta per la Generalitat de Catalunya, són les següents:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Població total	98,5%	88,8%	72,9%	30,3%

Aquestes xifres, que cal corregir a la baixa, atès el volum de la immigració dels darrers anys, disminueixen pel que fa a la identificació idiomàtica. El català és llengua habitual per a un 73,6% de la població, però només és la llengua que aprèn primer un 70,5% i amb la qual s'identifica el 66,6%. Aquests percentatges encara es redueixen entre els joves de 15 a 29 anys (62,5% de llengua habitual; 63,9% de primera llengua i 57,8% quant a llengua d'identificació). D'altra banda, l'ús habitual és més alt en l'entorn familiar i decau en les rela-

cions formals. Fet i fet, però, la dada més preocupant és la tendència creixent a interrompre la transmissió intergeneracional. Si la taxa de transmissió per als adults se situa en un 71,9%, entre els joves cau al 22,8%.

L'evolució política recent de la Franja, que les divisions administratives del segle XIX integraren dins les províncies d'Osca, Saragossa i Terol, és complexa.

La descatalanització, propiciada pels poders civils i eclesiàstics fou una constant al llarg del segle XX. Amb l'adveniment de la democràcia s'hi generaren expectatives de redreçament. El 1983 es nomenà un polític catalanoparlant, Josep Ramon Bada, al capdavant de la Conselleria de Cultura del primer govern de la Diputació General de l'Aragó (1983-1987), de signe socialista. Bada afavorí el reconeixement del fet lingüístic català i en promogué l'ensenyament, tot i que no sense l'oposició o les reserves dels sectors polítics i culturals més influents. Sota l'impuls de la Declaració de Mequinensa (1984), signada per 17 alcaldes de la Franja, una bona part dels 32 municipis catalanoparlants de la província d'Osca i dels 5 de la província de Saragossa, adoptaren mesures de protecció del català i n'impulsaren l'ensenyament optatiu als nivells primari i secundari de l'escola pública. Les respostes dels 24 municipis adscrits a la província de Terol foren més febles.

Socialment, el català funciona sempre com a llengua B i és absent en la vida administrativa pública i en la litúrgia i en la predicació, tot i que fins el 1995-1998 la Franja septentrional pertanyia eclesiàsticament a la diòcesi de Lleida, mentre que ara, per pressions de l'episcopat espanyol i de l'Aragó, depèn de Barbastre-Montsó. Les relacions entre les dues diòcesis, i de retruc entre l'Aragó i Catalunya, s'han fet més tibants pel litigi sobre la custòdia del patrimoni artístic diocesà procedent de la Franja. Tanmateix, les vinculacions comercials i humanes amb les comarques catalanes veïnes i l'impacte del procés de normalització lingüística del Principat –hi arriben els canals catalans de televisió i nombroses emissores de ràdio principatines– poden influir positivament en un canvi d'actitud lingüística i en la recuperació de la consciència idiomàtica unitària. La tendència és, però, cap a una substitució lingüística progressiva, acompanyada d'una degradació creixent de la qualitat de la llengua, fenòmens que potser només podran ser frenats si es fa una aplicació rigorosa de les mesures de protecció del català (usos administratius i escolars, retolació, etc.) que preveu l'esmentada Llei de llengües de l'Aragó.

2.2.2. L'àmbit valencià

El País Valencià⁴ és el segon territori catalanoparlant en extensió i pes demogràfic i econòmic, i palesa una situació sociolingüística específica, en què conflueixen tant uns antecedents històrics peculiars com les singularitats del període de la Transició, durant la qual, com hem vist, s'imposà *Comunitat Valenciana* com a denominació oficial del territori.

⁽⁴⁾Té 23.255,9 km² i 5.111.706 habitants, segons el cens, amb data de l'1 de gener del 2010.

Des del punt de vista polític, els tres darrers decennis presenten clarament dues etapes diferenciades:

- la primera, dominada pel PSOE-PSPV (1983-1995), sota la presidència de Joan Lerma (1983-1995);
- la segona, (1995-2011) dominada pel PP, (1995, 1999, 2003 i 2007) sota les presidències d'Eduardo Zaplana (1995-2002), que governà el primer quadrienni amb el partit anticatalanista Unió Valenciana, José Luís Olivas (2002-2003) i Francisco Camps (2003-2011).

El mapa polític valencià es completa amb altres formacions, a molta distància dels dos partits majoritaris quant a suport electoral. Les opcions favorables a les reivindicacions nacionals –actualment articulades majoritàriament al voltant de la Coalició Compromís, integrada pel Bloc Nacionalista Valencià, Iniciativa pel País Valencià i Els Verds, però també defensades per EU i per diverses formacions sobiranistes menys implantades –no han aconseguit fins ara un suport electoral suficient per a trencar l'hegemonia del PP valencià, que heretà el tarannà anticatalanista de la virtualment extingida Unió Valenciana. El secessionisme idiomàtic és encara un sòlid argument per al desplegament d'una política populista, que mira amb recel els avenços de les reivindicacions nacionals i lingüístiques.

Els primers anys de l'etapa socialista es caracteritzà per una tímida política lingüística, que naixia molt llastada per l'agudització del conflicte lingüístic de la dècada anterior i pels límits programàtics del PSOE. En aquest context s'explica el desenvolupament només parcial del marc jurídic que instaurava la Llei d'ús i ensenyament del valencià (1983).

Aquesta llei mantenia la indefinició lingüística de la denominació oficial *valencià*, dividia el territori en dues zones lingüístiques, d'acord amb el predomini històric del valencià o del castellà, i atorgava una responsabilitat cabdal en el procés de normalització lingüística a l'ensenyament i als mitjans de comunicació públics valencians. D'altra banda, les campanyes institucionals no han assolit ni la intensitat ni el ressò socials de les promogudes al Principat o fins i tot a les Illes Balears.

L'arribada del Partit Popular al poder autònom aprofundí els hàbits castellanitzants de l'elit dirigent i de l'aparell administratiu, i de retruc representà el virtual estancament de les iniciatives de valencianització social engegades abans, el qüestionament de la normativització desenvolupada pels escriptors, l'escola i el món acadèmic i la dilució de la identitat lingüística valenciana en una mena de secessionisme latent.

En l'ús del valencià en l'ensenyament, l'àmbit administratiu i la radiotelevisió autònoma, s'han perseguit les denominacions o referències que impliquessin l'acceptació de la unitat de la llengua i s'ha practicat la censura, iniciada ja en l'època socialista, de mots i construccions reputades com a poc valencianes o com a pròpies d'altres varietats geogràfiques.

La conculcació dels drets lingüístics dels valencianoparlants és sistemàtica i sovint dimana de les primeres magistratures del país.

D'altra banda, el secessionisme que postulen unes minories influents de la ciutat de València i de la seva àrea d'influència, potenciat directament o indirectament, ha servit com a coartada als diferents governs autònoms per a inhibir-se en l'aplicació d'una política lingüística decidida i ha restat incidència a les iniciatives favorables a la normalització idiomàtica.

Quant als usos lingüístics efectius, cal tenir en compte diferents aspectes de la composició demogràfica de la societat valenciana com són:

- el procés d'urbanització, que ha buidat les comarques de l'interior i ha tendit a reforçar la castellanització de molts parlants de llengua catalana, instal·lats a les ciutats més grans (València, Alacant, Castelló de la Plana, Elx, Torrent);
- la immigració dels anys seixanta i setanta i la del període de 1995 a 2008, bé com a mà d'obra, bé com a lloc de residència de ciutadans europeus, que a hores d'ara arriba a constituir quasi la meitat de la població resident al País Valencià;
- la mobilitat social que comporta el procés de terciarització del País Valencià, que propicia l'extensió del castellà no sols entre la petita burgesia urbana sinó també entre els mateixos estaments populars de les grans ciutats.

Una prospecció de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, incorporada en aquest informe *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI* (2007), donava aquestes dades de competència idiomàtica general:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Població total	71,3%	51,8%	47,3%	25,2%

La immigració recent explica que els percentatges de ciutadans valencians nascuts al País Valencià hagi passat del 60,9 %, el 2005, al 53%, el 2010. Això explica parcialment la disminució percentual en l'ús de la llengua pròpia que

reflecteix l'enquesta de Coneixement i ús social del valencià, realitzada per la Conselleria d'Educació, el 2010, segons la qual els conceptes anteriors es reduïrien al 68,8, el 48,5, el 45 i el 26%, respectivament.

Ara hi ha un ampli sector de generacions joves alfabetitzades i la visibilitat social de la llengua és més evident, però els indicadors d'ús efectiu, i també les actituds lingüístiques s'estanquen, i fins i tot retrocedeixen en alguns aspectes. Les dades per a zones catalanoparlants apunten uns resultats una mica més alts en cada nivell, però denoten una distància marcada amb relació als territoris on la població conserva un grau de coneixement lingüístic més elevat.

Així doncs, la dinàmica sociolingüística del català al País Valencià és recessiva, en un procés d'envelliment creixent, i amb àmbits d'ús cada vegada més restringits. Si bé és reconeguda per amplis sectors socials, no es fa servir com a llengua d'ús general. Ben mirat, el seu únic àmbit d'ús normal és, i encara no, el que es dona a l'interior dels sectors més conscienciats del valencianisme polític i cultural i, esporàdicament, en alguns actes i documents de l'Administració local i autonòmica, encara que ben sovint és resultat del treball de traductors. La cooficialitat reconeguda en l'estatut d'autonomia i, sobretot, el prestigi cultural adquirit de la dècada de 1960 ençà actuen de fre, més o menys eficaç, d'aquesta tendència. En aquest aspecte, cal fer esment del moviment cívic Escola Valenciana, una federació d'associacions que mobilitza milers de ciutadans en actes i campanyes vindicatives. D'altra banda, el nombre de nous immigrants representava el 2010 prop de 700.000 persones, un 14% de la població estimada. El percentatge d'aquesta immigració que a les ciutats grans s'interessa per l'aprenentatge de la llengua autòctona és molt poc rellevant.

2.2.3. L'àmbit balear

Les Illes Balears⁵ són el tercer territori catalanoparlant en extensió i en pes econòmic i població. Configurades com a comunitat autònoma el 1983 per la via de l'article 143 de la Constitució del 1978, la dreta, integrada majoritàriament al Partit Popular, les ha governades ininterrompudament entre el 1983 i el 1999, sota la presidència de Gabriel Cañellas (1983-1995), Cristòfol Soler (1995-1996) i Jaume Matas (1996-1999), aquest amb el suport d'Unió Mallorquina, partit regionalista de centredreta. La coalició del PSOE-PSIB amb Unió Mallorquina, Esquerra Unida i Partit Socialista de Mallorca, formada després de les eleccions de 1999, permeté l'accés del primer govern progressista a les Illes, sota la presidència del socialista Francesc Antich. El gir polític obrí grans expectatives, després de dècades d'hegemonia de l'oligarquia local, catalanoparlant en la pràctica, però valedora de les actituds diglòssiques. Els interessos de la indústria turística i de l'especulació immobiliària forçaren el retorn de la dreta en les eleccions autonòmiques de 2003, amb el segon mandat del popular Jaume Matas. Els casos de corrupció política afavoriren el retorn de Francesc Antich (2007) al capdavant d'una coalició de forces de centreesquerra.

⁽⁵⁾Tenen 5.061,3 km² i 1.106.049 habitants, segons el cens, amb data de l'1 de gener del 2010.

Les classes dirigents, si bé han respectat la normativa unitària del català, no han promogut una política lingüística capaç d'aturar el procés de substitució idiomàtica en els sectors urbans i de facilitar la integració lingüística dels immigrants, que representen devora el 27% de la població total (un 16,7% són immigrants nous), i dels nombrosos residents europeus.

Nota

Concretament, a la ciutat de Palma, d'una població censada el 2005 de vora 400.000 habitants, hi havia un poc més del 50% de nascuts a les Illes Balears, mentre que la resta eren estrangers (prop del 20%) o procedien d'uns altres territoris de l'Estat (prop del 30%).

Sota la presidència d'Antich, el Govern balear, mitjançant la Direcció General de Política Lingüística, dissenyà un Pla d'actuacions urgents per al foment del català, dins el qual s'instituí el Consell Social de la Llengua Catalana, amb una representació àmplia dels diversos estaments socials, i s'engegà la campanya "El català, una llengua per a tothom" (2002-2003). Durant els primers mesos de la presidència de Jaume Matas es produí un replantejament de la política lingüística del govern anterior, que es traduí en algunes mesures regressives: reducció dels nivells de competència lingüística exigibles als funcionaris; tancament de l'emissora pública Somràdio, l'única que emetia íntegrament en llengua catalana; conversió dels premis literaris de Ciutat de Mallorca en un certamen bilingüe; reducció dels programes d'ensenyament en català... A més, l'actuació del Govern autònom del PP tendí a tallar o diluir la cooperació cultural amb la resta de les terres catalanòfones amb iniciatives com la desvinculació de l'Institut Ramon Llull i la potenciació de l'Institut d'Estudis Baleàrics com a centre promotor de la cultura literària de les Illes i de la seva projecció a l'exterior.

Segons les dades de l'enquesta global del 2004, els percentatges de competència lingüística són:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Població total	93,1%	74,6%	79,6%	49,6%

Com a assignatura, s'ensenyava a quasi tots els centres docents, en la premsa *forana* (la que es publica més enllà de la Ciutat de Mallorca) i en els actes públics de caràcter cultural, polític o festiu. Les emissions de Televisió de Catalunya arriben a totes les Illes, i les emissions de ràdio i de televisió de l'ens autòcton, la IB3, encara no han acabat de consolidar un model lingüístic prou definit, atès que, en el cas de la televisió, només funcionen íntegrament en català des de l'octubre del 2007. En la vida comercial i en l'Administració estatal predomina el castellà. En canvi, l'Administració autonòmica i local tendeix a preferir el català no sols com a llengua oral sinó també escrita.

Ara bé, la persistència de les actituds diglòssiques en una gran part de la població i la pressió del turisme, que imposa un cosmopolitisme assimilista, dificulten l'extensió social del català i, en particular, la integració idiomàtica de la població al·lòglota, majoritàriament castellanòfona, però amb un nombrós contingent germanòfon i arabòfon (dels 180.360 estrangers censats el 2010, vora el 20% eren alemanys).

2.2.4. El municipi de l'Alguer

Les dades de l'enquesta global del 2004 acrediten aquests índexs de competència lingüística per a l'Alguer⁶:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Població total	90,1%	61,3%	46,5%	13,5%

⁽⁶⁾S'estén sobre 225 km² al nord de la costa occidental de l'illa de Sardenya. El 2009 tenia una població de vora 41.000 habitants, més de la meitat dels quals provinents de la resta de Sardenya o de la Itàlia continental.

Ara bé, el català és la llengua primera només d'un 22,4% de la població, però sols un 15% la fa servir com a llengua habitual o la considera com a pròpia. Tot i els avenços modestos que s'han produït en les darreres dècades quant a la seva presència pública, l'alguerès encara es percep com una parla de les generacions adultes i l'àmbit familiar, cosa que agreuja la transmissió intergeneracional.

Hi ha diverses associacions culturals i institucions, com Alguer 80 o la delegació local d'Òmnium Cultural, i alguns mitjans de comunicació que promouen la difusió del català. També hi contribueix part del clergat local, que utilitza el català com a llengua litúrgica i de la predicació dominical en algunes esglésies de la ciutat.

Tanmateix, l'aïllament de la resta del domini lingüístic, l'envelliment de la població catalanòfona i la incidència del turisme i de la immigració situen el català en un estat marginal.

Els nacionalistes algeresos, bé que consideren l'Alguer part integrant de Sardenya, defensen la catalanitat de la seva ciutat, encara coneguda amb el nom de *Barceloneta* pels seus habitants. Després de llargues polèmiques sobre el sistema gràfic de l'alguerès, explicables per l'aïllament cultural, l'analfabetisme generalitzat en la llengua pròpia i la incidència del superstrat italià, avui predominen les opcions unitàries.

L'aplicació de la Llei de protecció de les dotze llengües o dialectes minoritaris i minoritzats d'Itàlia (1999) permeté que s'iniciés la redacció en català d'una part de la documentació oficial del municipi i n'afavoreix l'ensenyament als diversos nivells educatius no universitaris.

Amb aquest rerefons, el març de 2003 es publicà el primer estudi sistemàtic sobre la varietat algueresa de la llengua catalana, amb vista a l'ús formal normatiu.

3. L'espai social del català

No és fàcil, per raons metodològiques, descriure la situació en què es troba la llengua catalana dins el seu domini territorial. En primer lloc, tota descripció és per força contingent i efímera, sobretot en un context socioeconòmic i cultural en què els canvis, com hem recordat en la introducció històrica al període, es verifiquen a gran velocitat i en què les dades tenen, en conseqüència, una validesa relativa.

Lectures complementàries

Si voleu ampliar la informació, consulteu les referències següents:

Joan Martí Castell (1992). *L'ús social de la llengua catalana*. Barcelona: Barcanova.

Modest Prats; August Rafanell; Albert Rossich (1990). *El futur de llengua catalana*. Barcelona: Empúries.

D'altra banda, l'oferta lingüística ha de considerar la concurrència de llengües, entre les quals el català, en atenció a uns conceptes que s'entrecreuen:

- Les **esferes de sociabilitat**, que defineixen el contrast entre l'espai públic (relacions sociolaborals, polítiques, institucionals o simbòliques) i el privat (relacions familiars, de veïnatge, amistat o vincle interpersonal).
- Els **àmbits**, els **canals** i la **tipologia de la comunicació**, és a dir, el fet que es tracti de comunicació oral o escrita, en contextos més o menys pautats i amb una funcionalitat social precisa (administració, món de l'economia, ensenyament, producció cultural, comunicació mediàtica, etc.).
- Les **comunitats de referència**, que plantegen el problema de definir grups de parlants i usos cada vegada menys homogenis; de fet, els parlants, encara que es puguin adscriure o identificar amb una llengua principal, poden fer-ne servir diverses, que es disputen els mateixos àmbits sobre el mateix territori.

Malgrat aquestes dificultats de mètode, en les pàgines que segueixen assajarem una descripció ponderada de la presència del català en les esferes d'ús públic, i dins aquestes, en els àmbits d'ús oral o escrit més significatius. La descripció és sectorial i, per tant, abraça el conjunt del domini lingüístic. Cal observar que la mateixa descripció és símptoma d'una anomalia sociolingüística implícita.

En efecte, una llengua històricament i socialment ben consolidada ocupa totes les esferes i parcel·les d'ús, al marge que domini l'oferta de comunicació en exclusiva o en concurrència relativa amb altres sistemes lingüístics, i no és així en el cas de la llengua catalana.

Abans de desglossar les dades, podem avançar que, en contra del que proclamen veus interessades, el castellà és la llengua predominant en tots els àmbits públics de la realitat social, tret del sistema educatiu, i això encara amb reserves. En l'àmbit de les indústries culturals, la llengua clarament predominant és el castellà, amb una distribució asimètrica entre el grau de competència lingüística i les pautes de consum cultural habituals. Així, si bé els qui tenen el català com a llengua habitual consumeixen més productes culturals, una bona part d'aquest consum el fan en castellà (per exemple, llegeixen un 35% de llibres en aquesta llengua). Per contra, els qui tenen el castellà com a llengua habitual fan un ús ben escadusser del català en el consum de cultura (quant a llibres, només en llegeixen el 4% en aquesta llengua).

3.1. La vida social i l'economia

Avaluar la presència del català en la vida social i en l'activitat econòmica resulta ben complex per raons molt diverses. En primer lloc, les relacions interpersonals i els intercanvis econòmics estan cada vegada més sotmesos als processos de mundialització, de tal manera que l'anglès ja ocupa alguns espais que tradicionalment pertanyien a les llengües nacionals. És el cas de les activitats d'economia d'escala, dominada per grups financers i empresarials de caràcter transnacional. També del llenguatge de les comunicacions i del comerç mundial, de la ciència i l'activitat tecnològica, del turisme, la cultura musical i l'esport d'alta competició, entre molts altres sectors.

D'altra banda, malgrat els avenços tecnològics en la fixació de la veu, continua essent més fàcil estudiar i documentar els intercanvis basats en l'escriptura. Finalment, hi ha un bon nombre de variables que intervenen en aquest camp: la procedència i la qualificació dels parlants, la variació en les dinàmiques del mercat, la radicació de les empreses i la durada dels processos entre d'altres factors. En qualsevol cas sembla que hi ha una correlació directa entre l'increment de competència lingüística i l'oferta i la demanda de català.

A Catalunya s'han produït avenços molt significatius en aquest àmbit essencial per a la vitalitat d'una llengua en quatre direccions complementàries: la publicitat, la retolació comercial i institucional, l'etiquetatge de mercaderies i la documentació de les empreses.

En el terreny de la retolació, els índexs varien d'unes poblacions a unes altres.

Mundialització

L'anglès ja ocupa alguns espais (llenguatge de les comunicacions i del comerç mundial, de la ciència i l'activitat tecnològica, del turisme, la cultura musical i l'esport d'alta competició, etc.) que tradicionalment pertanyien a les llengües nacionals.

Exemples

La ciutat de Tarragona tenia l'any 2000 un 43% de retolació en català, mentre que a Santa Coloma de Gramenet, amb una població majoritària d'immigrants castellanoparlants, no arribava al 21%.

L'etiquetatge comercial en català s'ha concentrat sobretot en els productes alimentaris i ha estat objecte de controvèrsia jurídica. Quant a les empreses, la dimensió relativa té una relació directa amb l'ús del català: com més volum de facturació i personal, més alt percentatge de qualificació i més alt índex d'ús.

Els sectors en què el català ha avançat més són l'immobiliari, les assegurances, la banca, el transport i els serveis, especialment aquells que produeixen mercaderies amb contingut lingüístic, com ara el sector de lleure cultural (programes informàtics, jocs, discografia, etc.).

D'acord amb l'Enquesta d'usos lingüístics a les empreses de serveis 2004-2007, el percentatge d'empreses que feien servir majoritàriament el català en la documentació externa era del 48,5% i les que tenien la retolació en català constituïen el 56,8%, percentatge molt similar al de les que atenien en català si el client s'hi adreçava (56,2%). Val a dir que els índexs d'ús regular del català són més elevats en les demarcacions de Girona i Tarragona i acusen una clara davallada a les de Tarragona i Barcelona.

Tanmateix, caldrà esperar encara alguns anys perquè es realitzin del tot les previsions que la Llei de política lingüística de Catalunya del 1998 fixava quant al foment del català en el món empresarial, professional i laboral, i perquè fructifiquin els convenis que arran de la seva promulgació s'han establert amb grans empreses comercials, entitats financeres, corporacions industrials, professionals i de serveis, sindicats i agrupacions d'empresaris. L'aplicació de sancions per l'incompliment del que prescriu la llei esmentada és tema de debat recurrent. El 2008 la Direcció de Política Lingüística i l'Agència Catalana del Consum tramitaren una mica menys de 2.400 denúncies per infraccions de la llei i es feren ressò de més de 120 queixes dels ciutadans per manca d'atenció verbal en català. Malgrat la imatge de persecució lingüística que sovint projecten alguns mitjans, aquestes dades són força anecdòtiques en el conjunt de l'activitat comercial.

Els resultats que s'han obtingut en aquest camp en els altres territoris de llengua catalana estan molt per dessota dels que es poden registrar a Catalunya.

Fins i tot a Andorra, on el català és l'única llengua oficial, els intercanvis econòmics es materialitzen predominantment en castellà i francès. El grau d'iniciativa institucional en la catalanització de la vida pública ha estat poc

eficient fins ara a les Illes Balears, anecdòtic al País Valencià i gairebé nul a la Franja d'Aragó. El català, d'altra banda, senzillament no compta quant a la vida social o econòmica per a les repúbliques francesa i italiana.

Ara bé, aquestes dades no poden induir a error. L'hegemonia del castellà, cada vegada més compartida amb l'anglès, com ja s'ha dit, pot relegar el català a un paper subsidiari també al Principat.

Els condicionaments legals que el Govern espanyol imposa sobre l'espai socioeconòmic són concloents. El català pot arribar als models oficials de lletra de canvi, però no a la moneda, els bitllets, els timbres postals i segells o les loteries oficials de l'Estat. Des de final de 2001, el document d'identitat espanyol (DNI) s'expedeix amb l'encapçalament bilingüe per a les dades de filiació (nombre/nom, etc.), però el nom de l'Estat i del departament ministerial que l'emet només s'hi expressen en castellà. L'any 1999 es constituí l'Organització pel Multilingüisme, vinculada a l'Observatori de la Llengua Catalana, amb l'objectiu de reivindicar que tots els organismes de l'Estat assumeixin *de facto* i *de iure* el caràcter plurilingüe d'Espanya. Fins ara, els poders públics hi han fet alguns gestos (retolació de dependències públiques, publicitat institucional, comunicacions escrites amb els ciutadans...), però encara s'està lluny d'assumir el multilingüisme de manera sistemàtica, com ho prova el fet que no s'hagin derogat els centenars de normes jurídiques de diferents rang que prescriuen l'ús oficial i exclusiu de l'espanyol.

3.2. L'àmbit institucional i el món del dret

Als territoris catalanoparlants sota sobirania espanyola, el grau d'introducció del català en el sistema d'Administració pública presenta resultats heterogenis que depenen dels aspectes següents:

- De la concurrència de diversos àmbits de gestió i dependència política (Administració autonòmica, Administració de l'Estat, Administració local i Administració de justícia), amb diferències molt grans quant a l'acompliment de la legislació lingüística i la competència oral i escrita dels diferents nivells del funcionari.
- De la diferenciació entre l'ús escrit, que afecta la retolació, la producció documental i les comunicacions amb els administrats, i l'ús oral, que es concreta en les intervencions institucionals (discursos i actuacions parlamentàries diverses), l'atenció verbal als ciutadans i la comunicació habitual entre els funcionaris.

A Catalunya, amb la restauració de la democràcia s'inicià la represa del català com a llengua de l'Administració que havia engegat la Mancomunitat i desenvolupat la Generalitat republicana. Des de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya i instàncies afins s'ha codificat en les tres últimes dècades un llenguatge administratiu modern, adequat a les necessitats de les institucions autònomes.

D'altra banda, la Llei de política lingüística del 1998 estableix que el català és la llengua de totes les institucions de Catalunya, i en particular de l'Administració de la Generalitat, de l'Administració municipal, les corporacions públiques, els mitjans de comunicació institucionals i de la toponímia. Per la seva banda, els ciutadans poden fer servir la llengua oficial amb què es vulguin relacionar amb les administracions. En l'Administració local i en l'autonòmica, el 2008 l'ús oral era superior al 80% i l'escrit superava el 60%.

Finalment, el text de l'Estatut d'autonomia promulgat el 2006, prescrivia que el català havia de ser la llengua d'ús preferent a l'Administració catalana. La sentència del Tribunal Constitucional de juny de 2010 declarà inconstitucional aquest precepte.

Un dels àmbits més refractaris a l'ús compartit del català és el de l'Administració de justícia, que a Catalunya està ocupat en un percentatge molt alt per funcionaris en trànsit, amb escassa adhesió a la llengua del país. Tot i això, el 12% dels jutges i el 32% dels advocats reivindiquen una presència més gran del català i un 89,3% demanen un tracte igualitari per a les dues llengües. Els serveis lingüístics de les oficines judicials han incrementat el nombre de traduccions i de cursos de llengua específics per al personal de justícia.

Ara bé, malgrat la disponibilitat lingüística de les oficines judicials i l'ús creixent del català en les corporacions jurídiques professionals i en la difusió de la terminologia jurídica, la llengua de l'Estat no ha perdut preeminència en les vistes orals, en la instrucció de causes i en la publicació d'edictes, sentències i altres documents, és a dir, en l'aplicació del dret.

L'ús del català en l'àmbit del notariat s'ha estancat. Després d'uns anys en què s'incrementà notablement en els documents notariais de tota mena, atorgats per particulars o persones jurídiques i en els registres públics dependents de la Generalitat (associacions, fundacions i cooperatives) o de l'Estat, com el de la propietat, on la llengua catalana tenia accés per primera vegada, les dades del 2008 situen el conjunt de documents en un 12%.

Exemple

Segons dades del 2008, en l'Administració de justícia a Catalunya es feia en català el 87,6% de la retolació i el 47,5% de les comunicacions orals amb els usuaris. Per contra, el nombre de sentències en la llengua autòctona només hi representà el 16,28%.

La presència del català en la vida institucional i jurídica és molt desigual en la resta del domini lingüístic. Mentre que és llengua oficial exclusiva a Andorra, xoca amb dificultats polítiques i corporatives al País Valencià i a les Illes, i és virtualment inexistent a l'Alguer, a la Franja d'Aragó i a la Catalunya del Nord.

El català en la vida institucional i jurídica

A la Catalunya del Nord, encara el març del 2001 es refusà la possibilitat de registrar un nen amb nom oficial català.

3.3. Les institucions confessionals i la llengua

Encara que la secularització creixent ha fet retrocedir la influència social de l'Església catòlica, el seu considerable entramat institucional continua exercint un paper important en la presència pública del català i en l'evolució de les actituds lingüístiques.

Al Principat, a Mallorca, a Menorca i a Andorra (que pertany al bisbat de la Seu d'Urgell), es fan en català la major part de les activitats religioses, si bé es practica un bilingüisme més o menys equilibrat als grans nuclis urbans (conurbacions de Barcelona i Palma).

Aquesta presència activa del català s'hi veu reforçada per l'actitud favorable o tolerant de la jerarquia, generalment de llengua catalana des del pontificat de Pau VI (1963-1978), i, sobretot, pel compromís de nombrosos sectors del clergat. El 1995, una delegació del Govern andorrà demanà oficialment al papa Joan Pau II de fer ús del català en les seves allocucions de Cap d'Any i Pasqua, però sense èxit. Ho ha fet el seu successor, Benet XVI, en algunes intervencions solemnes adreçades a audiències catalanòfones i, sobretot, el 2010, amb motiu de la cerimònia de consagració del temple de la Sagrada Família de Barcelona. La pressió de l'Estat i de l'episcopat espanyols ha reeixit a neutralitzar les reiterades peticions dels governs d'Andorra i de Catalunya perquè el papa utilitzi el català entre les seves salutacions de Cap d'Any i Pasqua en una cinquantena de llengües.

L'actitud de suport a la llengua pròpia de la jerarquia catòlica catalana es veié corroborada per les disposicions del concili pastoral de la Província Tarraconesa (1994) i per diverses preses de posició dels seus bisbes, com l'aval de la versió catalana de la Bíblia interconfessional (1993), amb adaptació mallorquina (1994) i valenciana (1996) –aquesta gràcies a un sol prelat, Josep Maria Cases Deordal, bisbe de Sogorb-Castelló– o la defensa dels drets lingüístics dels catalanoparlants davant la tendenciositat ideològica d'entitats com la cadena de ràdio COPE, de la qual és propietària la Conferència Episcopal Espanyola.

L'adscripció de les terres aragoneses de la diòcesi de Lleida a la diòcesi de Barbastro-Montsó (1995-1998) ha consolidat la castellanització absoluta de la vida religiosa.

Al País Valencià, la presència de la llengua pròpia en el culte i en la vida de l'Església catòlica és molt minoritària. La jerarquia, en part forastera i en general connivent amb les estratègies glotofàgiques dels sectors més conservadors de la societat valenciana, no sols en descoratja l'ús litúrgic normal, sinó que entrebanca el reconeixement papal dels textos litúrgics en versió valenciana i margina l'esmentada adaptació de la Bíblia interconfessional (1996). A pesar que, el 2002 i el 2009, l'AVL posà a disposició dels bisbes valencians una versió completa, totalment consensuada, del *Missal Romà (editio tertia)*, els bisbes han ignorat fins ara l'oferiment. L'ús del català en la litúrgia és molt minoritari a les illes Pitiüses i l'Alguer i pràcticament inexistent a la Catalunya del Nord.

Encara que les comunitats evangèliques tradicionals del Principat fan servir el català en les celebracions religioses i en algunes publicacions, les denominacions pentecostals i afins que s'han introduït darrerament tendeixen a preferir el castellà, que és la pauta predominant a les Illes i, sobretot, al País Valencià, o recorren a les seves llengües d'origen en el cas dels residents procedents del centre i nord d'Europa. Les comunitats musulmanes, integrades majoritàriament per immigrants del Magrib, recorren a l'àrab en el culte, tal com preceptua l'Alcorà.

3.4. El sistema educatiu

L'ensenyament és, juntament amb el pes dels mitjans de comunicació de massa, la pedra angular de les polítiques de recuperació lingüística, que, com ja ha estat dit, només han assolit un desplegament eficaç a Catalunya.

En l'àmbit educatiu, al Principat s'ha passat de l'ensenyament del català a l'ensenyament en català, que representa entorn del 90% dels nivells no universitaris. La implantació d'un pla més ambiciós d'immersió lingüística dels escolars castellanoparlants durant el curs 1993-1994 despertà els recels dels sectors castellanoparlants més reticents a la integració lingüística i els posicionaments anticatalanistes d'algunes instàncies polítiques i periodístiques estatals. L'espantall de la irreal desaparició del castellà a Catalunya ha revifat la polèmica sobre la convivència de les llengües i el futur del català. Una polèmica, no cal dir-ho, lligada al debat sobre les reivindicacions nacionals de Catalunya. De fet, en les prospeccions que es fan habitualment a l'escola sobre les quatre habilitats comunicatives bàsiques (comprensió i expressió oral i escrita) es constata que els nens tenen més competència en castellà que no en català.

Tot i això, la Llei d'educació de Catalunya, aprovada pel Parlament el juliol del 2009, estableix en el títol II, dedicat al règim lingüístic del sistema educatiu, que el català és la llengua habitual de l'educació pel que fa a la docència, els materials i les comunicacions personals, sense perjudici que els nens acabin l'escolarització obligatòria dominant ambdues llengües oficials. El grau

d'acompliment d'aquesta prescripció varia d'acord amb les comarques, la naturalesa dels centres i l'entorn social. En les comarques amb un alt ús del català parlat, la condició del català com a vehicle educatiu s'acosta al 100%. A l'àrea de Barcelona, els percentatges registren oscil·lacions significatives.

L'estatus del català en l'ensenyament superior és força complex, atès que les universitats es tendeixen a configurar com a àmbits plurilingües on, a més de les llengües d'estat tradicionals (castellà, francès o italià), l'anglès guanya espai com a *interlingua* de la comunicació científica. D'altra banda, a les universitats caldria discriminar entre els usos lingüístics de la docència, la producció investigadora, el funcionament administratiu, la difusió cultural i les relacions interpersonals. Els percentatges d'ús oscil·len entre el 60% i el 90%.

Al País Valencià, l'ensenyament de la llengua pròpia s'estengué, des del 1983, a tots els nivells de l'ensenyament primari i secundari, tant en els centres públics com en els privats. En canvi, l'ensenyament com a llengua vehicular, en les anomenades *línies en valencià*, és minoritari en termes absoluts, però significatiu si es té en compte l'escassa presència de la llengua pròpia en els mitjans de comunicació, en l'administració, en les relacions comercials i en la vida pública. El moviment cívic i associatiu d'Escola Valenciana ha aconseguit una àmplia mobilització social a favor de l'ensenyament en català, que troba en els responsables educatius els principals adversaris. L'estratègia dels governs del Partit Popular ha estat aprofundir en la divisió social i en el desprestigi de la llengua pròpia sobre la base de diluir les línies docents en valencià com a llengua vehicular i fomentar la introducció de l'anglès i fins i tot del xinès, amb mesures de dubtosa legalitat, com la introduïda el 2008: l'ensenyament bilingüe obligatori (anglès/castellà) de l'assignatura d'Educació per a la ciutadania a l'ESO. El 2010, s'ha produït una reducció important dels centres que imparteixen línies en valencià. En l'àmbit universitari valencià, l'ús del català té una incidència molt desigual segons les universitats: molt relativa a les universitats de València i Jaume I, de Castelló, i quasi simbòlica a les universitats d'Alacant, Miguel Hernández i Politècnica, de València. Tant en l'ensenyament secundari com en l'universitari són freqüents els casos en què no s'imparteix en valencià la docència catalogada com a tal.

En canvi, a les Illes Balears, el català és no sols assignatura obligatòria en el currículum escolar, sinó també llengua vehicular en part de les matèries, mentre que a l'ensenyament universitari la seva presència és prou superior a la del País Valencià.

A Andorra, el català és llengua vehicular exclusiva en alguns centres i, en d'altres, comparteix aquesta condició amb el francès o el castellà. A la Catalunya del Nord, la seva presència, sempre voluntària, representa un percentatge baix de l'alumnat en cadascun dels diferents nivells educatius, per bé que hi va guanyant espai públic, en gran part per l'exemple del moviment cooperatiu de l'escola catalana, amb la xarxa de centres de la Bressola i d'Arrels. A la Franja, és triat voluntàriament pel 80% de l'alumnat de primària i és ofert en alguns

El català en l'ensenyament superior

Si bé les dades són variables, consignarem que els percentatges de docència en català durant el curs 1995-1996 foren, en termes arrodonits, d'un 51% a la Universitat de Barcelona, d'un 54,8 a la Politècnica de Catalunya, d'un 66% a la Rovira i Virgili, de Tarragona, i d'un 60% a la de Lleida.

centres de secundària. A l'Alguer, la presència del català a l'escola, sempre voluntària, es limita a algunes activitats dins l'horari escolar, que només afecten el 25% de l'alumnat. El 2004 s'hi inaugurà la Costura, primera escola algueresa que fa servir el català com a llengua vehicular.

3.5. La cultura audiovisual

3.5.1. La televisió

La televisió constitueix en tots els dissenys de política lingüística el mitjà d'intervenció social més poderós, per davant fins i tot del sistema educatiu, i el que té una capacitat més gran de condicionar les conductes lingüístiques dels ciutadans.

A Catalunya, creada el 1983 la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (avui Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals), es desvetllaren unes expectatives de redreçament idiomàtic que després de quasi tres dècades s'han satisfet només en part. Molt menys favorable és el balanç que en matèria lingüística es pot fer de la trajectòria de la Ràdio Televisió Valenciana (RTVV), les emissions de la qual s'iniciaren el 9 d'octubre del 1989, amb Canal 9, i s'han completat després amb els canals Punt 2 i 24/9. El 2005 es posà en marxa el canal autònomic balear, amb un plantejament inicialment bilingüista, que ha estat corregit pel govern de Francesc Antich.

Logotips de TV3 i Canal 33

Les emissions de TV3 arribaren ben aviat a les Illes Balears i a partir de l'any 1986 també al País Valencià. En aquestes circumstàncies es podia esperar que la televisió del Principat contrapesés el poder de la televisió estatal i que elaborés un model de llengua referencial per a tot el domini lingüístic, integrant, al costat del dialecte central, les varietats territorials perifèriques. Cap de les dues previsions s'ha acomplit totalment.

El 1990 s'implantaren a Espanya els canals de televisió de capital privat, amb la qual cosa el castellà reforçava la seva posició dominant en l'oferta televisiva, en totes les franges horàries. Vint anys després els canals de televisió de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, és a dir, la televisió pública catalana, amb TV3 al capdavant, tenien l'octubre de 2010 una audiència del 21,4% del total de l'oferta televisiva. I la població de Catalunya que veu televisió exclusivament en castellà se situava per sota del 5%.

A Catalunya, la televisió en català també inclou els programes del segon canal públic de TVE. La presència del català en les tres grans cadenes de televisió privada d'abast estatal no passa de ser episòdica en l'emissió d'alguna pel·lícula doblada o retransmissions de futbol. El panorama televisiu al Principat s'hauria de completar encara amb una referència al mig centenar d'emissores temàti-

ques i locals, algunes de poblacions grans com Barcelona, Sabadell, Terrassa, Mataró o Girona, que emeten íntegrament o parcialment en català. Andorra té també, des del 1996, un canal de televisió pública. La Franja d'Aragó i la Catalunya del Nord es beneficien de la recepció dels canals principatins.

La majoria dels observadors coincideixen a assenyalar la rellevància sociolingüística de la televisió pública de Catalunya, que ha estat un dels eixos centrals de la política lingüística del Govern autònom, juntament amb l'ensenyament, l'Administració i el sistema cultural. Si bé la televisió del Principat no ha aconseguit per si sola d'invertir les pautes diglòssiques que la inèrcia substitutiva arrossega des de fa segles, sí que ha servit per a naturalitzar la presència del català en les instàncies públiques de la comunicació social.

La significació sociolingüística de la Televisió Valenciana és força contradictòria. D'entrada, d'ençà de la seva creació el 1989, el Canal 9-TVV no ha emès mai íntegrament en català, ni tan sols en els informatius, en què les notícies referides a les comarques castellanoparlants s'han donat sempre en castellà. Durant el període de gestió socialista (1989-1995) ja s'incompliren les prescripcions jurídiques de redreçament idiomàtic amb què naixé la televisió autònoma. La major part de la publicitat, les pel·lícules i alguns programes s'emeten en castellà. A més, les expectatives de valencianització formal i dels continguts es frustraren per la baixa qualitat de bona part de la programació i per les interferències polítiques en el model lingüístic utilitzat, altrament poc definit.

Des de l'accés del Partit Popular al Govern autònom (1995), la defecció lingüística de la TVV no ha deixat d'incrementar-se. La creació el 1997 d'un segon canal de la televisió valenciana (Punt 2), amb emissió majoritària en català, servia de coartada per a adequar el Canal 9 a les exigències del mercat, amb predomini indiscutible de l'espanyol. Per tal de competir amb altres cadenes públiques o privades, Canal 9 ha ampliat la programació en castellà en la franja de màxima audiència, amb programes sensacionalistes emesos per altres canals autònoms de l'Estat i, alhora, ha aprofundit en la política de configurar un model valencià dialectalitzant. A més, l'actitud obertament anticatalana del Govern valencià ha forçat, amb argúcies legals i amb l'antuència dels jutges, el tancament dels repetidors que permeten la recepció de la TV3 en les comarques meridionals valencianes. La mesura de tancament no s'ha pogut fer efectiva en la resta del territori valencià, ja que hi ha hagut unes altres sentències judicials que desestimaven els arguments jurídics invocats per l'executiu de Francisco Camps.

Lectura complementària

Consulteu la referència següent:

Antoni Ferrando (ed.) (1990). *La llengua als mitjans de comunicació valencians*. València: Universitat de València.

D'altra banda, les experiències de televisió local al País Valencià són molt heterogènies i van de la programació reduïda, en un català formal bastant acceptable, a la castellanització absoluta, amb alguna concessió folkloritzant al valencià. Tot plegat explica que a mitjan 2010 l'audiència de Canal 9 se situés per sota del 8%.

Com a desplegament de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears, el 1985 es promulgà la llei de creació de l'Ens Públic de Radiotelevisió de les Illes Balears, que no es constituí fins al 2004. L'1 de març del 2005 començaren les emissions regulars d'IB3 Ràdio i, en proves, les d'IB3, que es regularitzaren l'octubre d'aquell any. En els dos primers exercicis, la IB3 TV reservà el català per als informatius i la majoria dels espais de producció pròpia i l'espanyol per a les pel·lícules i la producció forana. Després del segon pacte de progrés a les Illes Balears, l'octubre del 2007 s'introduí el català íntegrament per a l'emissió de programes aliens i de films, que han començat a doblar-se en la modalitat baleàrica. Amb tot, mentre continua la recepció de les emissions de TV3, l'audiència declarada és molt baixa i no supera el 5,1%. A l'Alguer, d'altra banda, hi ha una emissora de televisió local que emet alguns espais en català, i la televisió regional sarda inicià el 2005 l'emissió de microespais en català de tradicions i cultura popular.

3.5.2. La ràdio

Després del revifament de la radiodifusió arran de la caiguda de la dictadura, les prospeccions sociològiques indicaven una davallada de l'audiència a la fi dels anys noranta. Tot i això, les característiques del mitjà fan que no es pugui menystenir el seu influx en la conformació de les mentalitats i les conductes lingüístiques.

L'oferta radiofònica en català s'ha consolidat a Catalunya en les tres últimes dècades fins a constituir el mitjà de comunicació més normalitzat lingüísticament. El 2010 els oients de ràdio s'acostaven als 3.340.000, dels quals el 52% escoltava ràdio en català. La ràdio institucional capitalitza el segment més important de l'audiència. Catalunya Ràdio (1983), de caràcter generalista, és la primera emissora, amb quasi 800.000 oients diaris. A distància se situen altres emissores públiques i privades. D'altra banda, hi ha quasi dos centenars de ràdios municipals, amb el 80% de la programació en català. Andorra ha creat una ràdio institucional. A la Catalunya del Nord i a la Franja algunes ràdios locals ofereixen espais en català, sempre marginals.

Al País Valencià l'estat de la radiodifusió en llengua catalana és ben precari. La ràdio autonòmica, Ràdio 9 (1989), ha perdut posicions i a mitjan 2010 només conservava uns 15.000 oients, disseminats sobretot per les comarques valencianes centrals. D'altra banda, el paper de les ràdios locals i alternatives, amb uns percentatges d'emissió en català molt desiguals, no té tampoc la transcendèn-

cia que té el fenomen a Catalunya. En canvi, a les Illes Balears, les ràdios locals donen una presència considerable a la llengua catalana. A l'Alguer, la presència del català en les emissores de ràdio és testimonial.

3.5.3. El cinema

El cinema continua representant una de les primeres formes de transmissió de valors i de construcció de referents imaginaris compartits per una comunitat cultural o idiomàtica. La dependència de les societats europees respecte del cinema produït pels Estats Units és indiscutible. En l'àmbit d'expressió catalana, encara s'hi afegeix l'hegemonia del castellà com a llengua de producció original o dels doblatges. Només a Catalunya s'han engegat iniciatives per tal de modificar aquest panorama, tant en el terreny de la producció pròpia com en el de l'exhibició. D'altra banda, en l'última dècada, l'aparició de noves formes domèstiques o individuals de còpia i visionament dels films (DVD, intercanvis en xarxa, reproductors mòbils) ha fet que les sales d'exhibició convencional perdessin milions d'espectadors.

Pau i el seu germà

Tot i les dificultats, el cinema en català s'ha anat consolidant i projectant envers l'exterior. La primavera de l'any 2001 s'estrenà al Festival de Cannes la pel·lícula *Pau i el seu germà*, de Marc Recha, el primer film en llengua catalana exhibit en un festival internacional de cinema.

Atesa la dificultat de consolidar una indústria cinematogràfica pròpia, bona part dels esforços s'han concentrat en l'exhibició, que constitueix un dels sectors més importants de la indústria cultural. Des de principis dels anys noranta, la Generalitat de Catalunya ha donat suport econòmic al doblatge o la subtitulació en català de més d'un centenar de títols de tots els gèneres, exhibits en les principals poblacions de Catalunya i les Illes. El desembre del 1998, el govern de Jordi Pujol promulgà un decret que obligava a doblar aquelles pel·lícules de les quals hi hagués en circulació almenys setze còpies i, a més, totes les d'animació destinades al públic infantil. També es fixaven quotes mínimes de doblatge per a les companyies distribuïdores. La iniciativa trobà l'oposició de les grans companyies multinacionals i es convertí, alimentada pels mitjans de comunicació, en una nova polèmica sobre els drets lingüístics dels catalanoparlants. Finalment la Generalitat hagué de renegociar a la baixa les condicions del decret. La polèmica s'ha reproduït amb els mateixos arguments el 2010, quan el govern del segon tripartit ha impulsat una llei del cinema que prescriu la versió en català per als films espanyols o per als doblats a partir d'un cert nombre de còpies.

Nota

Fet i fet, la mitjana d'espectadors que han vist cinema català en l'últim quinquenni depassa els 750.000 espectadors. L'any 2008 el català estigué present en un total de 146 títols entre els films originals en català (25), els doblats al català (98) i els subtitulats en aquesta llengua (23). Amb una pèrdua creixent d'espectadors i de sales, aquests títols només representaven el 3,1% de l'oferta total, si bé el consum declarat en les enquestes era del 10,6% del total i, segons dades del 2010, quasi un 92% dels espectadors declaraven haver vist algun film doblat o subtitulat en català.

Així mateix, des del 1990 es protegeix el doblatge de vídeos en català per mitjà de subvencions directes o de publicitat. N'és fruit un catàleg amb centenars de títols, amb un important nombre de còpies venudes. Però les oscil·lacions del mercat poden ser grans d'una temporada a l'altra. La incorporació del català a les bandes de so i a la subtitulació del DVD obre unes expectatives que només pot espatllar la lògica del mercat de la comunicació, decantada en general envers les llengües grans.

3.5.4. Els nous mitjans de comunicació

El desenvolupament tecnològic no ha deixat de créixer en aquestes tres dècades a un ritme vertiginós. A primeries dels anys noranta s'implantà la WWW com a xarxa de xarxes que permetia enllaçar-hi institucions, empreses i usuaris particulars. En paral·lel amb això, l'esclat de la telefonia mòbil permetia un creixement exponencial insòlit de les comunicacions comercials i personals. A mitjan dècada següent, les connexions d'alta velocitat forçaren el salt qualitatiu de la Xarxa cap al paradigma Web 2.0, que implicava una interacció més gran entre emissors i destinataris. Aquest nou paradigma integra fenòmens com l'extensió dels blocs (o blogs), dietaris personals multimèdia, la televisió IP i els bancs d'imatges i de vídeo, del tipus YouTube, les xarxes socials, que integren totes aquestes virtualitats comunicatives, etc. Tot plegat es tracta d'una constel·lació de recursos que provoca una sobresaturació informativa, d'efectes insospitats.

A casa nostra, els acords entre la Generalitat de Catalunya i algunes de les principals empreses multinacionals del sector informàtic ha permès que els sistemes operatius més populars es trobin també en català a l'abast dels usuaris. Igualment hi ha una oferta de programació amb desenes de títols diversificats per sectors, que inclou des de programes de reconeixement de veu i correctors gramaticals fins a obres lexicogràfiques, cursos de llengües, enciclopèdies i obres de referència en format multimèdia.

Pel que fa a la presència del català en la xarxa telemàtica, a Catalunya s'han posat en marxa diversos projectes institucionals encaminats a incrementar-ne la visibilitat i a dotar els cercadors i els webs de continguts socioeconòmics o culturals específicament catalans. A més a més, s'hi han engegat programes molt ambiciosos per a tractar de mesurar l'oferta i la demanda de comunicació en català i hi han sorgit iniciatives de ressò popular. El 1995 s'engegava el degà dels periòdics digitals: *Vilaweb*, diari electrònic independent que ha anat diversificant l'abast informatiu i el ventall de serveis que ofereix, fins a incloure un canal d'IPTV i una àrea perquè els subscriptors allotgin el seu blog. Després han aparegut altres mitjans electrònics, a banda de les versions digitals que han desenvolupat els mitjans periodístics convencionals. Però cap d'aquestes iniciatives ha assolit el valor referencial de *Vilaweb*.

Lectura complementària

Amplieu la informació a partir de la lectura del llibre següent:

Toni Mollà (ed.) (1998). *La política lingüística a la societat de la informació*. Alzira: Bromera.

El caràcter virtual de la xarxa de xarxes telemàtiques fa difícil atribuir la comunicació a un espai físic concret; el català era una de les vint llengües del món amb més pàgines web en proporció al nombre de parlants. Cal dir, però, que la distribució per àmbits socials, temes i continguts era molt desigual.

L'anomenada *cultura dels blogs* ha generat un nou estil de comunicació i uns certs tòpics. Un dels més recurrents és destacar el pes relatiu del català en el conjunt de l'oferta en xarxa, que és molt superior a les dimensions físiques de la comunitat catalanoparlant. En efecte, si es mesura pel nombre de webs i pàgines que la fan servir com a vehicle lingüístic, la llengua catalana és una de les llengües mitjanes amb més presència en la Xarxa, tal com remarca el baròmetre de l'ús del català a Internet, elaborat per l'agrupació d'administradors de webs WICCAC⁷.

⁽⁷⁾Webmàsters Independents en Català de Cultura i Àmbits Cívics

Val a dir que aquesta presència del català encara té una distribució desigual, ja que oscil·la entre el quasi 100% en l'àmbit de l'Administració autonòmica, les universitats i el teatre o la dansa a les empreses d'automoció o d'electrodomèstics, en què els webs en català no arriben al 10%.

Sense treure validesa a aquesta mena de mesures, i vist que la deslocalització física és inherent a la Xarxa, l'èmfasi en la importància de la comunitat catalana virtual pot semblar una actitud sublimatòria, inversament proporcional a la pèrdua objectiva per al català de presència social, pes econòmic o poder polític. En qualsevol cas, les expectatives favorables que depara l'increment del català en la Xarxa contrasten amb el retrocés que experimenta en la telefonia mòbil, en què les grans empreses el tendeixen a suprimir en la publicitat i en les comunicacions amb els clients.

3.6. Els espectacles

3.6.1. El teatre

A partir de la transició política, el circuit teatral en català experimentà un creixement notable, si bé hagué de competir tant amb el teatre en castellà com amb els mitjans de comunicació i les modalitats d'espectacle d'elevat poder de convocatòria.

Al costat dels grups (Els Joglars, Teatre Lliure, Dagoll-Dagom, etc.) i autors dramàtics (Benet i Jornet, Rodolf i Josep Lluís Sirera), que ja s'havien consolidat durant l'etapa precedent, sorgeixen noves companyies d'iniciativa privada (Els Comediants, La Cubana, Albena, etc.) o institucional (Teatre Nacional de Catalunya), nous dramaturgs (Sergi Belbel, Teresa Cunillera, Carles Alberola, Miquel Mestre, etc.), noves promocions d'actors i diverses plataformes (nous teatres, certàmens, centres d'estudi, associacions professionals, etc.), que han contribuït a dinamitzar i diversificar el fet teatral en català.

En conjunt, a Catalunya, l'any 2008 el conjunt d'espectacles escènics en català representava el 56,1% de l'oferta i el consum declarat assolia el 62,5% del total d'espectadors. Com s'esdevé amb la literatura, també al panorama teatral se suscita la polèmica sobre l'excessiva dependència de les traduccions i adaptacions de teatre forà. Certament, en l'oferta teatral de cada temporada, que es concentra a Barcelona, podem trobar alguns dels noms de l'escena internacional (Sondheim, Mamet, Tabori, Koltès, Reza, etc.), títols del repertori clàssic català i, amb menys freqüència, autors catalans joves.

3.6.2. La cançó

A partir dels vuitanta, el moviment de la cançó en català compartí l'evolució genèrica de la cultura catalana i es plantejà, seguint la renovació general:

- 1) La creació d'infraestructures pròpies i la promulgació de mesures legals de protecció davant de la música cantada en altres llengües.
- 2) L'obertura als nous corrents del pop, el rock, el jazz, la música electrònica i les músiques ètniques, que anirà acompanyada d'una renovació de temes i llenguatge i del recurs al plurilingüisme, habitual entre cantants o conjunts que depassen el mercat català.

A més de la continuïtat de cantants de la Nova Cançó en actiu (Joan Manuel Serrat, Lluís Llach, Maria del Mar o Raimon, entre d'altres) el fenomen més significatiu ha estat la incorporació de la llengua catalana als nous gèneres musicals contemporanis.

Els grups de rock català que sorgeixen durant els vuitanta i al llarg dels noranta (Sau, Sangtraït, Sopa de Cabra, Els Pets, Lax'n Busto, Ja T'ho Diré, etc.) tingueren un gran impacte social i comercial i incrementaren la presència de la llengua catalana en la vida quotidiana de les generacions més joves. En la darrera dècada, amb plantejaments estètics i ideològics molt diversos, n'han pres el relleu solistes o formacions com els catalans Joan Amèric, Roger Mas, Santi Arisa, Brams, Gossos o Dusminguet; els mallorquins Antònia Font o els valencians Obrint Pas, Gossa Sorda i Pau Alabajos; i el rossellonès Pascal Comelade, entre molts altres que no podem enumerar.

D'altra banda, cal remarcar que a tota l'àrea catalanoparlant s'ha produït un cert revifament de la música popular i tradicional, recreada per grups que la combinen amb els recursos tecnològics i l'influx de les músiques ètniques més diverses.

A Catalunya, el Centre de Cultura Tradicional i Popular i Tradicionàrius ha contribuït activament a la dinamització de la cançó d'arrel popular. Al País Valencià, el so del grup Al Tall, fundat el 1975, ha inspirat la tasca de conjunts més joves (Urbàlia Rurana, Millars, etc.) i de solistes com Miquel Gil o Pep Gimeno. A les Illes Balears, cantants com Biel Majoral i grups com Música Nostra,

Rock català

Traginada o Al-Mayurqa han sabut acoblar respecte a la tradició i reivindicació cívica. Una situació semblant es dona a escala més petita a la Catalunya del Nord i a l'Alguer, on sobresurt el nom de Franca Masu. A la primavera de 2004 se sentia per primera vegada el català en un esdeveniment musical de masses d'abast internacional, amb la participació d'Andorra al festival d'Eurovisió.

3.7. La cultura escrita

Al començament de la segona dècada del segle XXI, la cultura escrita experimenta les incerteses de la confrontació entre la paraula impresa, l'audiovisual i la xarxa de xarxes, que sintetitza i eixampla les dues tecnologies anteriors. En efecte, la integració en Internet dels mitjans de comunicació ja existents (ciberperiodisme, cinema, televisió i ràdio digitals en xarxa, etc.) i la seva adaptació a fenòmens emergents com les xarxes socials obliga a redefinir el valor funcional, les possibilitats formals i les limitacions del llenguatge verbal. El creixement exponencial de la informació, els canvis en els suports materials i en els formats i la redistribució dels rols comunicatius està transformant el sentit de l'escriptura i la lectura, i sobretot les condicions i els implícits en què aquestes es verifiquen. Mentre els canvis es comencen a introduir amb un ritme creixentment accelerat, les modalitats bàsiques de la cultura escrita conserven el format tradicional en suport de paper.

3.7.1. La premsa

Segons dades del 2010, només un 41,5% de la població llegeix diaris d'informació general i d'aquest percentatge només un 28,4% llegeix premsa en català. L'oferta de premsa diària a Catalunya és encara netament favorable al castellà, llengua que fan servir un 84,4% dels lectors.

Desaparegut el *Diari de Barcelona* (1986-1993), els diaris principals que s'editen actualment en català són l'*Avui* (1976), avui amb no més de 50.000 exemplars i només distribuït a Catalunya, i la versió catalana traduïda del castellà (1997) d'*El Periódico de Catalunya*, amb uns 100.000 de tiratge. Del mateix grup editorial són *El Periódico d'Andorra* i el setmanari *El Periódico de l'Estudiant*. El novembre de 2010 va aparèixer el diari multiplataforma *Ara*, d'àmbit principatí, amb un tiratge mitjà inicial d'uns 45.000 exemplars en la versió impresa en paper, que es complementa amb uns altres formats multimèdia. Més modestos són *El Punt*, de Girona, el *Segre*, de Lleida, que té també doble edició en català i castellà, *Regió 7*, de Manresa, *Diari de Girona* i *El 9 Nou-Vallès Occidental*. A Andorra s'editen dos diaris en català i a la Catalunya del Nord el setmanari *El Punt Catalunya Nord*. Entre les publicacions no diàries cal destacar el setmanari *El Temps*, que naixé a València el 1984, impulsat per l'editor Eliseu Climent. Aquesta publicació treu uns 15.000 exemplars i, a diferència d'altres iniciatives desaparegudes (*Canigó*, *Oriflama*, *El Món*, etc.), ha sobreviscut als canvis polítics i els sotracs econòmics. De les revistes culturals, la degana és *Serra d'Or*, mensual i d'abast generalista, amb uns 10.000 exemplars, que conserva el prestigi crític. Hi ha altres publicacions sectorials amb una trajectò-

ria consolidada (*L'Avenç*, *L'Espill*, *Revista de Catalunya*, *Els Marges*...) que tenen un prestigi assentat i uns lectors fidels. Al seu costat han aparegut publicacions especialitzades més recents, com *Descobrir Catalunya* o *Descobrir la Cuina*, ambdues publicades pel grup Edicions 62, la revista musical *Enderrock* o la de divulgació històrica *Sàpiens*. La premsa per a infants i joves té títols veterans, com ara *Cavall Fort*, quinzenal dirigit a infants i joves, que tira més de 15.000 exemplars.

Al País Valencià, l'exigüitat del mercat de la comunicació en català no ha permès l'aparició de cap diari en llengua catalana. Durant la transició política, algunes capçaleres desaparegudes, diàries (*Diario de Valencia*, *Noticias al Día*) o setmanals (*Valencia Semanal*) concediren un cert espai a les col·laboracions periodístiques en català. Dels diaris en castellà d'abast estatal, només *El País* té un suplement cultural en català. La premsa de Castelló de la Plana i el diari *Levante*, en les edicions de València ciutat i de comarques, acull el català en alguna secció fixa o en textos ocasionals. No ho fan així ni els altres diaris d'implantació estatal o local d'Alacant i València, ni l'històric rotatiu *Las Provincias*. Hi ha, a més, algunes publicacions d'abast comarcal o de caràcter cultural, com *Saó* (1975), de circulació restringida, que utilitzen exclusivament el català o li concedeixen un espai variable.

A les Illes s'edita en català des de 1996 el *Diari de Balears*, a més de publicacions especialitzades de prestigi, com ara el mensual *El Mirall*. A l'Alguer es publica la revista mensual (*L'Alguer*).

3.7.2. La cultura del llibre

En el món del llibre s'han de destriar els aspectes culturals i els econòmics. El llibre és encara el principal suport de transmissió i consum de la cultura escrita i conserva gran part del prestigi secular entre els lectors instruïts. Tot i que els índexs de lectura són més alts que mai, més d'un 46% de la població espanyola declara que no llegeix mai. Quant al llibre com a indústria, cal remarcar que Barcelona encara és el primer centre de l'edició en espanyol, dada que incideix en la ràtio entre total de llibres publicats i percentatge d'edició en la llengua pròpia. A Catalunya, el perfil del lector habitual de llibres correspon encara a una persona amb estudis superiors, d'extracció social mitjana-alta, que llegeix en català sols un 24% dels títols. D'altra banda, la recessió econòmica també ha influït en la retracció del mercat editorial. Dels 74.521 títols que es publicaren a Espanya el 2009, 26.052 es publicaren als territoris de llengua catalana. L'edició en català representava un 32,16% d'aquests i un 11,2% en el conjunt, amb un nombre de títols inferior als 8.544 editats sols a Catalunya el 2007. També s'observa un retrocés en el nombre d'exemplars i en les dades de facturació.

Més important que les xifres és constatar que es manté en uns termes regulars la importància del llibre de text i de la lectura infantil i juvenil. La introducció del català en el sistema educatiu és la clau de volta del circuit literari, que

es retroalimenta amb la incorporació de nous lectors i escriptors. Igualment és bastant regular la distribució per gèneres i temes i la proporció entre traduccions i creació autòctona. Els ajuts institucionals a les traduccions i a la difusió exterior de la literatura pròpia, sobretot per mitjà de l'Institut Ramon Llull, contribueixen a superar l'aïllament cultural i la interposició lingüística. També es manté, principalment a Catalunya, el suport genèric a la producció editorial, per mitjà de l'adquisició dels governs autònoms d'un percentatge d'exemplars que es distribueix per la xarxa de biblioteques públiques, que al Principat en són més de tres-centes.

3.7.3. La literatura en català

L'evolució sociocultural contemporània i els canvis tecnològics incideixen igualment en l'estatus, la funcionalitat, les formes i els continguts de la creació literària en llengua catalana, la vigoria de la qual és, malgrat les mancances polítiques i socials, superior a la d'algunes llengües europees que gaudeixen del suport d'un estat.

No resulta fàcil, però, sintetitzar la producció literària dels darrers trenta anys i escatir com ha contribuït a la construcció de la llengua actual. D'entrada convé diferenciar entre l'oferta i el consum. Si el nombre de títols, distribuïts en gèneres i tendències estètiques, es presten a una certa anàlisi, no passa el mateix amb la lectura o, si es vol, amb la recepció dels textos. D'altra banda, cal considerar l'esforç de difusió cultural que, més enllà de les raons de mercat, promouen algunes entitats com la Institució de les Lletres Catalanes, creada el 1987, que depèn del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Des del punt de vista de la sociologia del fet literari, es pot dir que s'accentuen les tendències que apareixien en el tardofranquisme i la transició. Entre aquestes esmentarem la constitució d'un cert circuit literari, que es continua nodrint en gran part del sistema educatiu, del suport institucional i d'iniciatives com les diades o les fires del llibre.

En aquestes dècades desapareixen la majoria dels grans autors que venien de la postguerra: Manuel de Pedrolo (1990), Jaume Vidal Alcover (1991), Joan Fuster (1992), Tomàs Garcés (1993), Vicent Andrés Estellés (1993), Josep Maria Llompart (1993), Pere Calders (1994), Lluís Ferran de Pol (1995), Miquel Àngel Riera (1996), Joan Brossa (1998), Maria Àngels Anglada (1999), Avel·lí Artís Gener (1999), Miquel Martí i Pol (2003), Joan Perucho (2003), Jordi Sarsanedas (2006), Josep Palau i Fabre (2008), Baltasar Porcel (2009), etc. En el panorama literari actual s'observen diversos fenòmens:

a) La coexistència de diversos grups generacionals, amb autors més veterans (Joan Margarit, Josep Benet i Jornet, Robert Saladrigas) al costat dels més joves.

b) L'increment del nombre d'escriptors (M. Antònia Oliver, Carme Riera, Maria Barbal, Isabel-Clara Simó, M. Mercè Roca, M. de la Pau Janer, Vinyet Panyella, Isabel Olesti, Mercè Ibarz, Marta Pessarrodona, M. Mercè Marçal, etc.).

c) La recreació literària d'algunes modalitats perifèriques, com ara el nord-occidental (Jesús Moncada, Pep Coll), el valencià (Ferran Torrent, Josep Piera, Joan Francesc Mira, Toni Cucarella), el baleàric (Carme Riera, Ponç Pons) o el rossellonès (Antoni Cayrol, Joan Pere Cerdà, Joan Tocabens, Joan-Lluís Lluís, Joan-Daniel Bezsonoff).

d) la incorporació d'immigrants integrats (Sam Abrams, Matthew Tree, Pius Alibek i la marroquina Najat el Hachmi, autora de *Jo també sóc catalana*)

D'altra banda, no es pot menystenir el pes de la literatura espanyola produïda en l'àrea catalanoparlant, per autors catalanòfons o familiaritzats amb la llengua del país (José Agustín Goytisolo, Manuel Vázquez Montalbán, Eduardo Mendoza, Javier Cercas, Manuel Vicent, Francisco Brines). La consideració de la catalanitat cultural, que no lingüística, d'aquests escriptors ha desfermat vives polèmiques, que s'entrecreuen amb els interessos de la indústria editorial. Els casos més esbombats foren els de les fires internacionals del llibre de Guadalajara (Mèxic, 2004) i Frankfurt (2007), on malgrat que la catalana fou la literatura convidada, s'hi presentà la producció de Catalunya tant en català com en castellà.

Quant a la producció literària estricta, cal ressenyar la diversificació de gèneres, temes i estils, la relació detallada dels quals fóra prolix d'enumerar. Més rellevant és destacar la discussió estètica que suscita la literatura catalana actual. Alguns crítics retreuen que s'ha sacrificat la qualitat en benefici d'una certa normalitat quantitativa i que la prosa literària catalana, comprimida entre el periodisme i les interferències d'altres llengües de cultura, ha perdut força expressiva.

Com és habitual en les polèmiques lingüístiques, s'hi han barrejat arguments i factors de discussió heterogenis. Així, per exemple, hi ha qui considera que l'excés de traduccions és, a més d'un símptoma de dependència i manca d'estímul creadors, un factor decisiu per a la pèrdua de genuïnitat idiomàtica.

El tractament literari de la variació dialectal també ha estat motiu de controvèrsia en determinats àmbits de la crítica literària i dels fòrums de debat cultural. Així, al costat dels escriptors "perifèrics" ja al·ludits, que opten per una elaboració literària de la varietat d'origen, hi ha uns altres creadors literaris que, com el rossellonès Joan-Lluís Lluís o el valencià Joan Francesc Mira, fan servir un idiolecte relativament poc marcat pel que fa les solucions dialectals.

Best-sellers

Tot i que la professionalització dels escriptors és encara escassa, hi ha textos d'alguns autors (Quim Monzó, Ferran Torrent, Jaume Cabré, Jordi Coca, Baltasar Porcel, etc.) que s'acosten a la categoria de *best-sellers*.

4. Els grans debats públics entorn de la llengua: actituds, ideologies i polèmiques lingüístiques

En la història contemporània de la llengua catalana s'han suscitat tres qüestions recurrents:

- El **manteniment i ampliació de l'ús social de la llengua**, que de manera més entenedora anomenarem *el debat sobre el futur de la llengua*.
- La **polèmica sobre les formes de la llengua culta** i, en particular, sobre la llengua dels mitjans de comunicació".
- La **discussió sobre la identitat lingüística catalana**, sobre les formes de consciència i les actituds que se'n deriven en cadascun dels territoris que integren el domini lingüístic.

Les tres qüestions s'interrelacionen i tenen causes i components de caire polític.

En la mesura en què la llengua catalana ha constituït i constitueix el fonament de la identitat nacional catalana, la defensa o el refús de la llengua, encara que siguin parcials o implícits, es perceben com a actituds polítiques procatalanistes o anticatalanistes, que afavoreixen o posen en perill la pròpia existència de la comunitat catalanoparlant, la sobirania de la qual és limitada. I correlativament es conceben com a defensa o impugnació de la raó d'estat.

Conclusió

Altrament dit, el contacte de llengües és, en la pràctica, un conflicte de llengües, d'identitats i de raons polítiques.

Aquest és l'esquema bàsic que es pot reconèixer en les polèmiques sobre el futur de la llengua, siguin de caire acadèmic o d'abast mediàtic. Entre les primeres, cal esmentar la importància dels diagnòstics no gaire afalagadors que exposava el manifest *Una nació sense estat, un poble sense llengua?* (1979) elaborat per un grup de professors universitaris, o dels que recollien, amb plantejaments ben diferents, d'una banda *El futur de la llengua catalana* (1990), de Modest Prats, Albert Rossich i August Rafanell, i, de l'altra, *L'ús del català: un futur controvertit* (1990), de Francesc Vallverdú.

Lectures complementàries

Si voleu ampliar la informació sobre la utilització de la llengua, consulteu les referències següents:

Patricia Garbancho (2007). *El preu de ser catalans. Una cultura mil·lenària en vies d'extinció*. Barcelona: Meteora.

Miquel Pueyo (2007). *El fantasma de la mort del català*. Barcelona: Proa.

Després d'uns anys d'un cert estancament, el debat s'ha reobert per la conjunció d'una sèrie de factors: l'actitud bel·ligerant del Partit Popular envers la llengua, l'arribada de nous contingents migratoris, de procedència ben heterogènia, el relleu del president Pujol, la discussió entorn de la cohesió social d'Europa i de la seva constitució política, les tensions del nou context internacional... En aquestes noves coordenades, el debat ha anat derivant cap als lligams entre el grau de sobirania política i la capacitat d'autoregulació de la comunitat lingüística. Aquí se solen inscriure, d'una banda, la capacitat d'integrar lingüísticament els nouvinguts i, de l'altra, la percepció del conflicte de llengües com una tria personal o un drama identitari. És en aquest context que Albert Rossich, en un manifest titulat "Un futur per a la llengua" (2003), tornà a reivindicar la urgència de fer convergir esforços per tal de garantir la continuïtat de la llengua, i que l'IEC feu pública la declaració "L'ús social de la llengua catalana" (2004), en què es demanava a les institucions i als ciutadans un compromís ferm en favor de l'ús públic del català. Patrícia Gabancho hi ha retornat amb el llibre *El preu de ser catalans. Una cultura mil·lenària en vies d'extinció* (2007), en què exposa en termes dramàtics les dificultats per als catalanoparlants de viure amb normalitat cultural, derivades de la manca de sobirania política. Amb *Sortir de l'armari lingüístic. Una guia per a viure en català* (2010), Ferran Suay i Gemma Sanginès conviden a l'activisme lingüístic en un context multilingüístic que invita a adoptar actituds acomodaticies.

En el darrer quart de segle, les campanyes mediàtiques s'han produït de manera cíclica, al ritme dels esdeveniments polítics, d'ençà que el març del 1981, poques setmanes després del fracassat cop d'estat, es publicava en un diari de Madrid el *Manifiesto por la igualdad de derechos lingüísticos en Cataluña*, més conegut com a *Manifiesto de los 2.300*, pel nombre dels qui subscriuen el document. En aquest text es recollia l'argument que, amb matisos, han repetit després tots els qui s'han oposat a l'extensió social del català: la normalització lingüística de la llengua catalana amenaça la presència del castellà a Catalunya i vulnera els drets lingüístics dels castellanoparlants. Una simple anàlisi quantitativa permet de comprovar la manca de fonamentació empírica d'aquestes afirmacions.

El fet que constitueixin fal·làcies argumentals no lleva que s'hagin repetit a bastament en el debat públic de les dues últimes dècades i que encara informin l'actuació d'alguns intel·lectuals espanyols o catalans, de col·lectius heterogenis, com el Foro Babel, de polítics de diverses formacions o fins i tot d'altres institucions de l'Estat, com ara la Real Academia Española o la Real Academia de la Historia.

D'altra banda, algunes sentències dels tribunals de justícia, emparant-se en les indefinicions constitucionals, que, com hem vist, limiten el marc jurídic, han retallat l'abast de les mesures de catalanització de la vida administrativa, l'ensenyament o la comunicació de masses i han avalat implícitament les tesis del victimisme espanyolista.

La mobilització civopolítica contra les declaracions o actuacions anticatalanes fou intensa en els anys vuitanta i noranta, encapçalada per col·lectius com la Crida a la Solidaritat per la Llengua, la Cultura i la Nació Catalanes, dissolta el 1993, o els Grups de Defensa de la Llengua, i decaigué, entrada la dècada dels noranta, a Catalunya, si bé es mantingué al País Valencià, a les Illes Balears i a la Catalunya del Nord, on el català subsisteix en una precarietat més gran. La mobilització popular contra la invasió angloamericana de l'Iraq (2003) serví d'estímul a les reivindicacions socials a favor de la llengua. La bel·ligerància contra el català s'intensificà durant el segon mandat del Partir Popular (2000-2004), i ha seguit creixent en aquesta dècada, després de l'accés del centre esquerra al poder, tant a Catalunya (formació dels governs tripartits de 2002 i 2006) com a l'Estat (victòries socialistes de 2004 i 2008). Un dels exponents més cridaners d'aquesta actitud fou el *Manifiesto en defensa de la lengua común*, difòs el 2007 per un grup d'intel·lectuals espanyols, encapçalats per l'escriptor i filòsof Fernando Savater. Una tal ofensiva ha fet créixer la resposta col·lectiva dels catalans, en un context en què la telefonia mòbil i la xarxa Internet multipliquen i acceleren els lligams interpersonals.

En el domini de la consciència lingüística s'han produït dos fenòmens fins a cert punt complementaris: el manteniment al País Valencià d'un sentiment secessionista i l'existència a Catalunya, i sobretot a l'àrea barcelonina, d'una mena de catalanisme regional o secessionisme invers.

Ara bé, les transformacions sociopolítiques i culturals, entre les quals cal incloure l'alfabetització en la llengua pròpia i l'esforç que s'ha fet des del conjunt de l'ensenyament els últims trenta anys, tendeixen a diluir el problema del secessionisme en el més ampli horitzó del conflicte lingüístic. Ara bé, caldria disposar de dades més recents que permetessin avaluar la incidència real de les diverses modalitats del secessionisme i del particularisme lingüístic.

Un particularisme invers, instal·lat al Principat en la mentalitat popular des de la Transició, tendeix a identificar l'àmbit de la llengua catalana amb el territori de Catalunya, i a considerar que el mallorquí és un català arcaic, el valencià una mena de català modificat per la interferència castellana, i el nord-occidental, quan se'l té en compte, com una variant menys catalana que l'oriental. Aquest centripetisme del dialecte central està avalat pel potencial demogràfic,

Nota

L'anticatalanisme actual que es dóna al País Valencià, sobretot entre les classes mitjanes castellanitzants, constitueix una forma d'autoodi, és a dir, de refús de la pròpia identitat cultural i lingüística, que no deixa de generar mala consciència, ja que els veïns catalans i, amb aquests, els valencians lingüísticament conscienciats, representen el model de fidelitat lingüística. Aquesta mala consciència permet d'adoptar el castellà com a llengua habitual alhora que es declara públicament que se sap parlar el valencià.

econòmic i cultural de l'àrea de Barcelona i pel fet que coincideixi a grans trets amb la llengua estàndard de la major part de comunicació literària i científica i dels mitjans de comunicació de massa.

Ara bé, l'adopció a ultrança del dialecte central agreuja la diglòssia interna de la llengua fora de Catalunya, especialment a la franja catalanòfona d'Aragó i al País Valencià, territoris que, a més de pertànyer al dialecte occidental, no se senten catalans. I això, juntament amb els efectes lingüístics d'un intens procés de transculturalització, contribueix a dialectalitzar la llengua en les zones perifèriques, amb la consegüent debilitació de la consciència idiomàtica unitària, a més de justificar-ne els prejudicis pseudolingüístics.

5. La projecció internacional del català

L'esclat de les interrelacions de tota mena que es donen a escala planetària, la designació de les quals s'ha popularitzat sota l'etiqueta de *mundialització*, implica que la supervivència de qualsevol grup cultural o lingüístic depèn de la seva capacitat de projecció més enllà de les seves fronteres territorials. En aquest sentit, la Generalitat de Catalunya, a més de promoure els lligams polítics i comercials, inicià aviat una política de difusió internacional de la llengua i la cultura catalanes.

Nota

Així, a partir de 1988 s'encetà la creació de lectorats de català en algunes de les principals universitats d'Europa fins a aproximar-se a la vuitantena i s'instituí el certificat internacional de català l'any 1990. Actualment, el català és ensenyat en un centenar d'universitats d'arreu del món, pertanyents a una trentena d'estats.

A més, la Generalitat catalana concedeix premis i guardons a personalitats estrangeres que s'han distingit per la difusió de la cultura catalana o dels valors bàsics de la cultura universal; col·labora amb l'Institut Cervantes en la docència del català; potencia la traducció directa d'obres catalanes i la traducció inversa al català d'obres literàries en altres llengües, i fou una de les institucions promotores de la *Carta europea de les llengües regionals o minoritàries*, ratificada per l'Estat espanyol el 2001. També patrocinà la convocatòria de l'Eurocongrés de l'Espai Llatí Occidental (2001-2004), en un intent de potenciar el pes econòmic i cultural de les terres catalanes i occitanes, com a contrapès als poders centrals de Madrid i París, i de fer més eficaç la influència de l'arc mediterrani al si de la Unió Europea.

Un dels instruments capitals per a la difusió internacional de la realitat catalana és l'Institut Ramon Llull. Amb el nom del filòsof mallorquí, sens dubte l'escriptor català amb més ressò internacional al llarg dels segles, es constituí l'any 2002 aquest organisme, similar als que tenen altres llengües de cultura amb una forta projecció internacional. L'Institut Ramon Llull per a la difusió exterior de la llengua i la cultura catalanes fou creat per una llei del Parlament de Catalunya i el gestiona un consorci, tutelat pels governs del Principat i de les Illes Balears, i integrat per un ampli ventall de personalitats de diversos sectors socials i culturals. No hi participa la Generalitat Valenciana, però un bon nombre d'ajuntaments valencians s'hi han adherit. D'ençà de la seva creació, el Ramon Llull ha iniciat un ambiciós programa de promoció cultural en diversos països, que inclou la coordinació de la xarxa de lectorats de català arreu del món.

D'altra banda, en l'àmbit específicament acadèmic, la fundació universitària Institut Joan Lluís Vives (1995), que integra pràcticament totes les universitats públiques del domini lingüístic català, incloent-hi la de Perpinyà, contribueix a difondre en la llengua pròpia, tant a l'interior com a l'exterior del país, els resultats de les seves recerques i les més diverses manifestacions de la cultura catalana. També adoptaren mesures per a la promoció del català a l'estranger

el Govern d'Andorra i el de les Illes Balears, sota les dues presidències de Francesc Antich (1999-2003 i 2007-2011). Durant la presidència de Jaume Matas (2003-2007), aquesta comesa s'atribuí a l'Institut d'Estudis Baleàrics.

Fruit d'aquesta política de projecció exterior de la llengua catalana fou el seu reconeixement pel Parlament Europeu, l'11 i 12 de desembre de 1990, com a llengua de difusió dels textos bàsics de la Unió Europea (UE) i l'acceptació dels seu ús en certs àmbits administratius (2006).

Encara que set dels estats membres de la UE tenen menys població que la dels països de llengua catalana, amb 13.260.000 habitants (2010), la UE només reconeix com a llengües oficials les que ho són d'un estat sobirà. Aquest criteri posa de manifest les limitacions del marc jurídic de què gaudeix el català a l'Estat espanyol, entre les quals no és un problema menor la doble denominació jurídica de l'idioma: *català* i *valencià*.

Fet i fet, la promoció internacional de la llengua i la cultura catalanes, que es concreta en les iniciatives polítiques acabades d'esmentar, no es pot separar de l'estudi i la difusió que de la realitat catalana ha fet la catalanística internacional, que té prestigioses associacions vinculades a l'àmbit acadèmic.

6. Les expectatives de futur

En el recorregut apressat que hem fet pels àmbits de comunicació pública, hem constatat que el català, tot i els avenços sectorials, no ha superat clarament la situació diglòssica. O per dir-ho en uns altres termes, continua essent, en moltes parcel·les del sistema comunicatiu i de l'estructura social dins el seu territori històric, tret del cas andorrà, i encara amb prou feines, una llengua amenaçada de substitució per les llengües d'estat: l'espanyol, el francès i l'italià, i en alguns àmbits per l'anglès, com a *interlingua* genèrica.

Les causes d'aquesta situació són diverses i complexes. Unes deriven dels antecedents històrics immediats: en el cas concret dels territoris sota administració espanyola, la interrupció de la vida democràtica durant els quatre decennis de règim franquista, que agreujà el conflicte lingüístic entre el centre i la perifèria peninsulars i provocà unes allaus immigratòries d'integració molt difícil i lenta.

D'altra banda, la ideologia i la pràctica política dominant dels tres estats al·ludits, constreta com està pels imperatius d'un món cada cop més uniformitzat, accentua les tendències dominadores de les llengües més grans i dificulta el manteniment de la diversitat idiomàtica.

En aquestes condicions, es pot entendre que la sort de la llengua catalana depengui de la voluntat política expressada en cadascun dels seus territoris. I que encara hi hagi una correlació directament proporcional entre el nivell de sobirania política i el grau de desenvolupament sociolingüístic d'una comunitat idiomàtica, amb el benentès que aquesta correlació és un requisit necessari, però no suficient, per a la supervivència de les llengües recessives.

En qualsevol cas, l'estatus de llengua minoritària i sense estat sembla que exigeix l'aplicació de polítiques obertes de redreçament lingüístic, orientades a millorar la competència dels parlants i, sobretot, a incrementar l'ús públic i el valor simbòlic o cohesiu del català, com a llengua referencial de tota la seva comunitat.

Però hi ha aspectes del present més immediat que encara no coneixem prou bé, i que s'integren dins aquest procés complex i multiforme que hem denominat *la mundialització*. Entre aquests, destacarem els següents:

- L'impacte dels mitjans de comunicació audiovisual i de les noves tecnologies de la comunicació.
- La transformació dels comportaments lingüístics i les actituds, motivada pel plurilingüisme creixent de les societats postindustrials, que condicionen tant els marcs de la comunicació pública com les fluctuacions en la comunicació interpersonal.
- L'aparició d'una nova classe d'immigració multicultural, amb escasses perspectives d'integració idiomàtica, que ja ha començat a capgirar l'estancament demogràfic de l'àrea catalanoparlant.

Els tres factors es conjuguen en aquest llindar de segle i tenen un dinamisme propi, que s'escapa de les consideracions sociolingüístiques. Poden ser percebuts com a amenaça de pèrdua d'identitat o com a osmosi cultural en què, per analogia amb altres situacions històriques, una societat estable s'ha sabut enriquir amb les aportacions més diverses i les ha incorporades a la seva tradició cultural.

Ara bé, cal fer notar que la cultura en llengua catalana no ha aconseguit encara la vigoria política ni els mecanismes de poder econòmic o cultural que li permetin d'integrar sense riscos de dissolució les influències foranes.

I d'altra banda, la plena integració lingüística és pràcticament impossible sense una vertadera integració social. En aquest sentit, el camí que s'ha de recórrer és molt llarg i tot just l'acabem d'encetar.

Resum

En l'evolució de la llengua catalana des del 1983 ençà podem remarcar el següent:

1) La consolidació de les estructures polítiques dels quatre estats en què està fragmentada la comunitat lingüística catalana, especialment a Andorra, que es configura com una societat democràtica i de dret, i a Espanya, que s'integra en les institucions europees.

2) El desequilibri entre el desenvolupament socioeconòmic i cultural de l'Espanya posterior a la transició política i la continuïtat de la ideologia i les actituds uniformitzadores i excloents, que se sobreposen als canvis polítics.

3) El conflicte en el nom de la llengua i la limitació dels drets lingüístics que se sancionen en l'actual marc jurídic dels territoris sota sobirania espanyola; i la diversitat de situacions en què es mouen el Principat d'Andorra (plenitud legal, però parcialment efectiva), la ciutat de l'Alguer (reconeixement jurídic molt recent i limitat) i la Catalunya del Nord (manca de regulació lingüística general).

4) L'heterogeneïtat de graus de competència lingüística i d'actuació política que es palesen al llarg dels territoris que integren la comunitat catalanoparlant.

5) Els resultats desiguals quant a presència de la llengua catalana en els diferents àmbits d'ús i els diferents territoris. Al Principat de Catalunya, gràcies a una conjunció complexa de factors, s'han produït avenços molt significatius en el sistema educatiu, el món cultural, l'Administració autonòmica, els usos eclesiàstics i els mitjans de comunicació, però l'increment d'ús és baix encara en el sistema productiu, considerat globalment, i en l'Administració de l'Estat i la justícia. Al País Valencià, les Illes Balears i, a distància, la Franja d'Aragó, els avenços en l'ús social del català es concentren en l'educació i la cultura escrita. A Andorra, l'increment d'ús queda contrapesat per la forta immigració de les dues últimes dècades. A la Catalunya del Nord i l'Alguer, tret dels usos cultes minoritaris, la presència pública del català és poc perceptible.

6) El manteniment dels usos privats del català, que, complementats per la presència social o en clara situació diglòssica, testimonien la vitalitat relativa d'una comunitat de llengua, amenaçada d'envelliment per una natalitat molt baixa, per la pèrdua de transmissió intergeneracional o per la impossibilitat d'integrar els nous immigrants.

7) L'existència a gairebé tots els territoris, però molt especialment als de sobirania espanyola, i, dins aquests, a Catalunya, d'uns debats recurrents, de naturalesa principalment política, sobre els valors d'identitat, socials i comunicatius del català.

8) La naturalesa incerta del futur de la llengua catalana; un futur que, en part, seguirà les grans directrius de la història moderna (relació entre poder i llengua; dependència dels mercats i del potencial demogràfic; vigència de les formes culturals escrites, etc.) i en part dependrà de fenòmens nous (l'impacte de l'audiovisual, el plurilingüisme i el multiculturalisme, etc.), que s'inscriuen en els processos oberts de l'anomenada *mundialització*.

Activitats

1. El coneixement de la realitat sociolingüística d'un país complex i desenvolupat és sempre difícil. La prospecció estadística és una de les eines imprescindibles per a aproximar-se a la comprensió d'aquesta realitat. Ara bé, la recollida de dades planteja alguns problemes, que es tracten en les assignatures de sociolingüística de grau.

a) Imagineu com faríeu la descripció sociolingüística del vostre entorn més immediat.

b) Feu una llista de les dificultats que us podríeu trobar a l'hora de fer-hi una indagació estadística. Les podeu agrupar diferenciant-hi les tres etapes d'aquesta recerca: la planificació, el desenvolupament i l'explotació posterior.

c) Penseu en el possible qüestionari que passariu a les persones entrevistades (nombre, classe i ordre de les preguntes; manera de plantejar-les; llengua que hi faríeu servir; recursos materials, etc.).

d) Comenteu el sentit de les dades sobre competència lingüística que s'han ofert en aquest mòdul per a cadascun dels territoris de llengua catalana.

2. La prospecció quantitativa s'ha de contrastar sempre amb les valoracions qualitatives, que solen partir de la nostra experiència immediata de la realitat social. En aquest sentit, podeu assajar una caracterització sociolingüística de les vostres pautes de comunicació verbal.

a) Feu una descripció sociolingüística del vostre entorn comunicatiu. Descriviu els àmbits de relació en què us moveu quotidianament, inclosos el temps de lleure i els caps de setmana. Integreu-hi les persones amb què us relacioneu habitualment. Digueu la llengua i la classe de registre formal o no formal que feu servir en cada situació i mireu de traduir el conjunt de la vostra actuació lingüística en percentatges aproximats.

b) Recollides les dades, feu un balanç de les modalitats comunicatives en què us veieu inserits. Podeu fer servir tota mena de recursos conceptuals, però mireu de no donar una interpretació simplista o esquemàtica a les situacions d'intercanvi comunicatiu que hàgiu reconstruït.

3. Els mitjans de comunicació de massa, sien escrits o audiovisuals, es fan eco dels debats o les polèmiques que suscita el contacte de llengües, dins i fora de la comunitat catalanoparlant. El nombre i la freqüència d'informacions (notícies, reportatges, editorials, articles d'opinió, entrevistes, anuncis, etc.) que sorgeixen respecte a això pot variar d'acord amb les circumstàncies del moment, però sol ser bastant significatiu. Basant-vos en aquesta circumstància:

a) Recopileu en un dossier totes les informacions de tema lingüístic que ofereixin els mitjans de comunicació durant una setmana. Quan siguin informacions impreses, fotocopieu-les o retalleu-les de l'exemplar de la publicació on les hàgiu trobat. Quant a les informacions radiofòniques o televisives, podeu enregistrar-les i transcriure-les o, si més no, anotar-ne el mitjà, el dia, el programa, l'hora, el titular, si n'hi ha, i la sinopsi del contingut.

b) Amb el material informatiu que haureu reunit, elaboreu un comentari breu (uns dos mil cent caràcters), glossant els fets descrits i també les argumentacions i les actituds ideològiques que els acompanyen, sia de manera explícita, o com a implícits discursius.

Exercicis d'autoavaluació

1. Resumiu les línies generals del context històric en què s'ha desenvolupat la llengua catalana en els últims vint anys.

2. Enumereu els canvis principals que s'han operat en aquest període en l'estructura política, l'economia, la vida social i la cultura dels territoris de llengua catalana sota sobirania espanyola i mireu de relacionar-los amb l'evolució sociolingüística.

3. Descriviu els avantatges i els inconvenients que es deriven del marc legal espanyol, que regula la coexistència del castellà i el català.

4. Resumiu l'evolució social de la llengua catalana al Principat de Catalunya en aquest període.

5. Presenteu de manera succinta les característiques de la cultura escrita en llengua catalana durant el període estudiat en aquest mòdul.

6. Comenteu la rellevància de la literatura catalana contemporània.

7. Digueu què és i com ha evolucionat el conflicte d'identitat valencià.

8. Expliqueu què s'entén per *mundialització* i com pot influir en l'evolució de la comunitat catalanoparlant.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. La història del català en els dos últims decennis se situa en un context complex, tant per la trajectòria particular de cadascun dels territoris que n'integren el domini lingüístic, com per l'evolució política, socioeconòmica i cultural de les societats més desenvolupades. A l'Estat espanyol s'ha desenvolupat el disseny jurídic sorgit de la transició i s'ha configurat l'"Espanya de les autonomies", en un procés de descentralització acompanyat d'un fort creixement econòmic i de la integració en les institucions europees, dos factors que, amb diferències molt importants de ritme i rerefons polític, es poden retrobar a Andorra, la Catalunya del Nord i l'Alguer. De manera simplificada, es podria afirmar que la democratització i el creixement material han afavorit el català, però també han tendit a difuminar els avenços socials, per tal com les necessitats de la comunicació contemporània han multiplicat arreu l'oferta pública i han reforçat les grans llengües d'estat.

2. El desenvolupament de l'Espanya de les autonomies ha afavorit el creixement material, la modernització de les estructures productives, les comunicacions i les pautes de producció i consum cultural. El nou context ha permès el reconeixement juridicoinstitucional del català, que ha assolit en aquest període nivells de presència pública inèdits: en l'Administració, l'ensenyament, la cultura i els àmbits mediàtics. Ara bé, aquests avenços, si bé han aconseguit aturar en part la diglòssia substitutiva, no han assolit capgirar la tendència al monolingüisme excloent de l'Estat espanyol, que sembla incapaç de superar l'herència unitarista i assumir amb totes les conseqüències la seva naturalesa plurilingüe.

3. El marc jurídic espanyol amb relació als drets lingüístics de la llengua catalana està materialitzat, en ordre decreixent, per la Constitució espanyola (1978), els estatuts d'autonomia –Catalunya (1979), País Valencià (1982), Aragó (1983) i Illes Balears (1983)– i les lleis de normalització lingüística –Catalunya (1983 i 1999), País Valencià (1983) i Illes Balears (1986). La Constitució jerarquitzava la diversitat lingüística de l'Estat, ja que només esmenta pel seu nom la llengua castellana, però silencia el nom i el nombre de les altres llengües peninsulars. Aquesta indefinició calculada explica que els drets lingüístics reconeguts al castellà corresponguin als d'una llengua territorial, a la qual l'Estat només reconeix certes prerrogatives en el seu domini històric. Per contra, no es garanteixen els drets lingüístics dels catalanoparlants arreu de l'Estat. El corpus legislatiu esmentat reconeix, tret de l'Aragó, drets de cooficialitat per al català sobre els quals es fonamenta la seva implantació en l'Administració, l'ensenyament, l'economia o la comunicació pública, i també el desenvolupament en la cultura i les relacions personals.

4. L'extensió de l'ús social de la llengua catalana a Catalunya s'ha produït en tres sectors bàsics: el sistema educatiu, la cultura escrita i l'espectacle i els nous mitjans de comunicació audiovisual en català, sobretot la televisió. Per contra, la repressió política i la falta d'alfabetització en català durant els quaranta anys de franquisme; l'hegemonia del castellà en la cultura escrita, la premsa i la moderna oferta de comunicació; la resistència davant l'ús del català d'alguns sectors socials i de part del funcionariat són factors que expliquen l'escàs índex de catalanització de la premsa i dels organismes de l'Administració central. L'Administració autònoma i, en gran part, la municipal han afavorit, per contra, l'ús del català, que és la llengua habitual al Parlament, a la Generalitat i a la majoria de les corporacions locals. Ben sovint aquestes institucions han impulsat campanyes institucionals de foment de l'ús del català, de vegades amb plantejaments polèmics, però amb una certa presència social. Ara bé, l'increment de la competència lingüística no sempre es tradueix en un ús efectiu.

5. La cultura escrita ha hagut de compartir espai social amb la cultura audiovisual en totes les societats contemporànies. Aquest fenomen s'ha donat igualment en l'àmbit d'expressió catalana, de manera que les grans fites que representa per a la cultura autòctona la represa de la premsa diària (*Avui*, 1976), la proliferació d'editorials, col·leccions i nous autors, afavorida per l'estudi reglat de la llengua i la literatura pròpies i la consegüent extensió de l'alfabetització no tenen, confrontats com estan amb la universalització de la cultura audiovisual de massa, el pes que podien haver aconseguit si la lletra impresa encara tingués l'hegemonia de la comunicació pública.

6. La importància de la literatura catalana actual s'ha de posar en relació amb l'estatus general de la cultura escrita de què ja hem parlat. La producció general de textos literaris no sempre es correspon amb la recepció lectora, molt difícil de mesurar. En tot cas, atenent a la producció textual, es constata que la literatura catalana contemporània palesa un grau de diversificació genèrica i temàtica i una riquesa formal comparable o superior a la d'altres literatures de la seva grandària demogràfica. Tanmateix, el grau de maduració estètica i el tipus d'elaboració lingüística que s'ha produït en el camp de la prosa, i, en particular, dins l'elevat nombre de traduccions de narrativa forana, han estat objecte d'una certa controvèrsia, que no contradueix, però, la rellevància sociològica del fet literari català.

7. El ressò popular de les tesis que propugnen l'existència d'una llengua valenciana independent de la catalana es basa fonamentalment en una mera manipulació onomàstica, però el secessionisme ha exacerbat les diferències internes, no gaire significatives per altra banda, entre el català de València (llengua valenciana) i el de Barcelona (llengua catalana), quan, en realitat, el català de València és dialectalment el mateix que el de tota la Catalunya occidental. L'habilitat dels secessionistes ha consistit a explotar demagògicament la ignorància d'aquest fet lingüístic i els prejudicis generalitzats entre catalans i valencians d'identificar el parlar barceloní, o català central, amb la llengua de tot Catalunya. Encara que Unió Valenciana, el partit polític que defensava explícitament el secessionisme anticatalanista, ja no té representació ni a les Corts Valencianes ni al Parlament espanyol, les seues idees continuen arrelades en sectors importants del centredreta i dels grups socials dirigits de la societat valenciana.

8. La mundialització és la convergència d'una sèrie de processos interdependents, que neixen de l'extensió dels mercats, la concentració de la riquesa i l'hegemonia tecnològica de les societats de la informació, i que provoquen uns greus desequilibris entre els pobles, les cultures i les llengües. La mundialització implica l'homogeneïtzació cultural i la simplificació de la diversitat lingüística i comporta fenòmens massius inèdits, com ara el desplaçament de la cultura escrita per l'audiovisual, els moviments migratoris i l'accentuació del plurilingüisme i la multiculturalitat de les societats postindustrials. Les conseqüències sociolingüístiques d'aquests fenòmens es mouen entre l'amenaça de la glotofàgia i l'esperança d'un tracte més igualitari per a les llengües petites com el català. En qualsevol cas, no són fàcils de preveure amb els esquemes mentals i els conceptes que fem servir a hores d'ara.

Glossari

Corporació Catalana de Ràdio i Televisió *f* Organisme constituït el 1983 a Catalunya per a programar, gestionar i coordinar la ràdio i la televisió dependents del Govern autònom, com a instruments per a la normalització lingüística del català. L'octubre del 2007 va ser reorganitzada per una nova llei i passà a dir-se Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA).

sigla **CCRTV**

decrets del cinema *m pl* Regulacions administratives de la Generalitat de Catalunya (decret fallit de 1998 i llei del cinema de 2010) que introduïen percentatges obligatoris de cinema en català dins l'oferta d'exhibició cinematogràfica, hegemnitzada per companyies nord-americanes.

diglòssia *f* Situació sociolingüística en què un idioma o dialecte de prestigi social (A) és usat per a funcions formals i predominantment en la comunicació escrita, enfront d'un idioma o dialecte de menys prestigi social (B), utilitzat per a funcions informals, generalment orals.

interlingua *f* Llengua que, pel seu abast supraregional, permet la comunicació entre comunitats lingüístiques que poden ser distants tipològicament i físicament; el cas paradigmàtic d'una *interlingua* contemporània és l'anglès, vehicle lingüístic que en el context internacional se superposa a la diversitat de pobles i cultures.

legislació lingüística *f* Conjunt de disposicions jurídiques que regulen la coexistència de dos sistemes lingüístics o més dins un territori determinat. Dins l'àrea de llengua catalana, la legislació lingüística s'ha desenvolupat constitucionalment a Andorra i, als territoris sota sobirania espanyola, a partir de la Constitució (1978) i les lleis de regulació social del català: a Catalunya, la Llei de normalització lingüística (1983) i la Llei de política lingüística (1998); al País Valencià, la Llei d'ús i ensenyament del valencià (1983) i a les Balears i Pitiüses, la Llei de normalització lingüística de les Illes Balears. Mentre que la regió de Múrcia no ha pres cap mesura legal de protecció del català per a la zona del Carxe, a l'Aragó s'elabora una llei de protecció de les minories lingüístiques. L'Estat italià ha promulgat una llei sobre les minories lingüístiques (1999) i a França s'ha encetat la discussió per a elaborar una disposició legal similar.

mitjans de comunicació de massa *m pl* Sistemes de comunicació d'elevat desenvolupament tecnològic i econòmic que permeten la reproducció massiva de la comunicació lingüística, sia en el canal escrit (premsa diària i edició massiva de publicacions i llibres populars) o audiovisual (ràdio, cinema, televisió), a les quals cal afegir les formes de comunicació telemàtica, que tot i no ser privades quant a la singularitat dels missatges, permeten de multiplicar el volum de les comunicacions verbals en diversos formats i graus d'interactivitat.

multiculturalisme *m* Concurrència més o menys problemàtica dins una mateixa societat, organitzada lingüísticament a partir d'una llengua general de referència, de diversos grups culturals, que poden disposar de llengües pròpies diferents de la del territori d'acollida, o bé de varietats diferenciades de la llengua general.

mundialització *f* Procés de concentració de mercats i capitals i d'homogeneïtzació tecnològica i cultural que es dona a escala planetària des del Renaixement i de manera molt més intensa des de l'última dècada; la mundialització estén els valors, els costums socials i els hàbits de consum de les elits occidentals al conjunt de les societats humanes, en detriment de les diferències culturals i lingüístiques.

Radiotelevisió Valenciana *f* Organisme constituït el 1989 al País Valencià per a programar, gestionar i coordinar la ràdio i la televisió dependents del Govern autònom, posant l'èmfasi en la protecció del valencià.

sigla **RTV**

Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986) *m* Conjunt de trobades científiques que s'organitzaren en diverses ciutats del domini lingüístic per tal d'estudiar l'estat dels coneixements i les intervencions fetes sobre la llengua catalana.

Bibliografia

Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Palma (Mallorca), 8-12 de setembre de 1997 (vol. III). Montserrat: Publicacions de l'Abadia.

Aracil, L. V. (1979). "Educació i sociolingüística". *Treballs de sociolingüística catalana* (núm. 2, pàg. 33-86). València.

Aracil, L. V. (1982). *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.

Aracil, L. V. (1983). *Dir la realitat*. Barcelona: Països Catalans.

Azevedo, M. i altres (ed.) (1995). *Catalan Review*. Vol. IX, núm. 2: *Catalan Sociolinguistics*. Barcelona.

Bastardas, A. (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa.

Becat, J. (2000). *La situació del català a França: aspectes jurídics i docents i estudis sobre la matèria*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Bodoque, A. (2009). *La política lingüística dels governs valencians (1983-2008). Un estudi de polítiques públiques*. València: Universitat de València.

Boix, E. (1993). *Triar no és trair. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.

Boix, E.; Vila Moreno, F. X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.

Boix Fuster, E. (coord.) (2009). *Els futurs del català. Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Casanova, E. (2003). *Viatge a les entranyes de la llengua catalana*. Lleida: Pagès.

Colom, F. (1998). *El futur de la llengua entre els joves de València*. València: Denes.

Estudis jurídics sobre la Llei de Política Lingüística (2000). Madrid: Marcial Pons. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Ferrando, A. (ed.) (1990). *La llengua als mitjans de comunicació valencians*. València: Universitat de València.

Flaquer, Ll. (1996). *El català, ¿llengua pública o privada?* Barcelona: Empúries.

Gabancho, P. (2007). *El preu de ser catalans. Una cultura mil·lenària en vies d'extinció*. Barcelona: Meteora.

Herrero de Miñón, M. i altres (2000). *Estudis jurídics sobre la Llei de política lingüística*. Madrid/Barcelona: Marcial Pons / Generalitat de Catalunya.

Informe sobre política lingüística 1999. Barcelona: Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Perpinyà 20 i 21 de maig de 1994 (1995). Barcelona: IEC.

Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Andorra 2 i 3 de juny de 1995 (1996). Barcelona: IEC.

Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a la Franja (Calaceit i Fraga) 17 i 18 d'octubre de 1997 (1999). Barcelona: IEC.

Laguna, A. (ed.) (2000). *La comunicación en los '90. El Mercado Valenciano*. València: Universitat Cardenal Herrera-CEU.

López García, Á. (2009). *La lengua común en la España plurilingüe*. Madrid: Iberoamericana.

Mari, I. (1996). *Plurilingüisme europeu i llengua catalana*. València: Universitat de València.

Mari, I. (2006). *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner.

- Martí, J. M.** (1996). *La ràdio a Catalunya. Estructura del sistema radiodifusor català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya / Centre d'Investigacions de la Comunicació.
- Martí Castell, J.** (ed.) (1992). *L'ús social de la llengua catalana*. Barcelona: Barcanova.
- Martí Castell, J.** (ed.) (1993). *Processos de normalització lingüística: L'extensió d'ús social i la normativització*. Barcelona: Columna.
- Melià, J.** (1997). *La llengua dels joves. Comportaments i representacions lingüístiques dels adolescents mallorquins*. Palma: Universitat.
- Mollà, T.** (ed.) (1997). *Política i planificació lingüístiques*. Alzira: Bromera.
- Mollà, T.** (ed.) (1998). *La política lingüística a la societat de la informació*. Alzira: Bromera.
- Montoya, B.** (1996). *Alacant: La llengua interrompuda*. València: Denes.
- Ninyoles, R. L.** (1975). *Estructura social y planificación lingüística*. València: Fernando Torres.
- Pitarch, V.** (1996). *Control lingüístic o caos*. Alzira: Bromera.
- Pons, E.; Sorolla, N.** (coords.) (2009). *Informe sobre la situació de la llengua catalana*. Barcelona: Observatori de la Llengua.
- Pradilla, M. À.** (ed.) (1999). *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Barcelona: Empúries.
- Pradilla, M. À.** (2008). *La tribu valenciana. Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*. Benicarló: Onada.
- Prats, M. i altres** (1990). *El futur de la llengua catalana*. Barcelona: Empúries.
- Pueyo, M.** (2007). *El fantasma de la mort en català*. Barcelona: Proa.
- Querol, E.** (2000). *Els valencians i el valencià. Usos i representacions socials*. València: Denes.
- Querol, E.** (coord.) (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: l'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Querol, E.; Strubell, M.** (2009). *Llengua i reivindicacions nacionals a Catalunya: evolució de les habilitats, dels usos i de la transmissió lingüística (1997-2008)*. Barcelona: EDIUOC.
- Sinner, C.; Wesch, A.** (eds.) (2008). *El castellano en tierras de habla catalana*. Madrid: Iberoamericana.
- Suay, F.; Sanginès, G.** (2010). *Sortir de l'armari lingüístic*. Barcelona: Angle Editorial.
- Vallverdú, F.** (1990). *L'ús del català: un futur controvertit*. Barcelona: Edicions 62.

Annex

Any	Mandataris	Política, societat i cultura	Llengua
	Joan Carles I (1975-)		
	François Mitterrand (1981-1995)		
1983		Primeres eleccions autonòmiques al País Valencià, Aragó i Illes Balears.	Llei de normalització lingüística, del Parlament de Catalunya, i Llei d'ús i ensenyament del Valencià, de les Corts Valencianes. Creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió.
1984			Declaració de Mequinensa en favor de la promoció del català a la Franja. Aparició del setmanari <i>El Temps</i> .
1985		L'1 de gener, Espanya ingressa a les Comunitats Europees.	Es crea el TERMCAT.
1986		Espanya ingressa a l'OTAN.	Llei de normalització lingüística de les Illes Balears. II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.
1987		Primeres eleccions al Parlament Europeu.	Les emissions de TV3 arriben a tot el País Valencià i al conjunt de l'arxipèlag balear.
1988			Reprèn les seves activitats la Institució de les Lletres Catalanes.
1989		Caiguda del mur que dividia Berlín. Comença la desintegració de la Unió Soviètica.	Creació de Ràdio Televisió Valenciana. Publicació del <i>Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana</i> .
1990			La Comunitat Europea reconeix al català el dret a determinats usos administratius.
1991		Dissolució del Pacte de Varsòvia. Invasió anglonord-americana de l'Iraq.	
1992		Tractat de la Unió Europea, conegut com a Tractat de Maastricht. Jocs Olímpics de Barcelona.	Llei del Parlament de Catalunya de reconeixement de l'autoritat de l'IEC. L'article 2 de la nova Constitució francesa estableix que "el francès és la llengua de la República".
1992-1993			A Catalunya comença l'aplicació de la immersió lingüística en l'ensenyament.
1993		Andorra aprova la seva primera Constitució democràtica i ingressa a l'ONU.	
1994		Comença el genocidi de 800.000 hutus a Ruanda i Burundi.	
1995		En les eleccions autonòmiques valencianes venç per primera vegada el Partit Popular.	Publicació del <i>Diccionari normatiu de la llengua catalana</i> , de l'IEC. Apareix <i>Vilaweb</i> , diari electrònic en català.
	Jacques Chirac (1995-2007)		
1996		Eleccions generals a Espanya: victòria del PP, sota la presidència de José M. Aznar.	Apareix en català el <i>Diari de Balears</i> .

Any	Mandataris	Política, societat i cultura	Llengua
1997		Els parlaments de Catalunya i de les Illes Balears i les Corts Valencianes aproven una declaració demanant la revocació formal dels decrets de Nova Planta.	Aparició de la versió catalana d' <i>El Periódico de Cataluña</i> . El Tribunal Constitucional reconeix a la Universitat de València el dret a usar indistintament català i valencià.
1998		Segregació de les terres aragoneses de la diòcesi de Lleida.	El Parlament de Catalunya aprova la Llei de política lingüística de Catalunya. Les Corts Valencianes aproven la Llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
1999		En les eleccions autonòmiques s'imposen blocs progressistes a les Illes Balears i a Aragó. Nova victòria del PP al País Valencià.	La República italiana aprova una Llei de protecció de les dotze minories lingüístiques d'Itàlia, entre les quals hi ha la catalana.
2000		Eleccions generals a Espanya amb majoria absoluta al Partit Popular. <i>Carta dels drets fonamentals</i> de la UE.	El Consell d'Estat de la República Francesa acorda per unanimitat no ratificar la <i>Carta europea de les llengües regionals o minoritàries</i> . Creació de l'Institut Ramon Llull, per a la promoció exterior de la llengua i la cultura catalanes.
2001		Atemptats terroristes a Nova York i Washington (11 de setembre). Comença la intervenció de l'OTAN a l'Afganistan.	Espanya ratifica la <i>Carta europea de llengües regionals i minoritàries</i> .
2001-2003			Celebració de l'Eurocongrés de l'Espai Llatí Occidental.
2002		Llei de comarcalització de l'Aragó, que no té en compte els límits lingüístics de la Franja. L'euro, moneda de la major part de la Unió Europea. En les eleccions autonòmiques a Catalunya s'imposa un bloc progressista (PSC, ERC, ICV).	
2003		Comença l'ocupació anglonord-americana de l'Iraq.	
2004		Atemptat terrorista a Madrid (11 de març). Eleccions generals a Espanya. Primer mandat de J. L. Rodríguez Zapatero.	
2005			Comencen les emissions regulars d'IB3 Ràdio (sols en català) i IB3 TV (en català i castellà fins al 2007). Dictamen de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que reconeix la unitat de valencià i català. L'ICANN aprova el domini .cat.
2006		Segon govern del tripartit progressista a Catalunya, sota la presidència de José Montilla, primer president de la Generalitat d'origen no català.	
	Nicolas Sarkozy (2007-)	Tractat de Lisboa, alternativa al fracassat intent d'aprovar una constitució de la Unió Europea.	<i>Manifiesto en defensa de la lengua común</i> . El Consell General dels Pirineus Orientals reconeix el català com a llengua de la Catalunya del Nord amb la <i>Carta del català</i> .
2008		Inici de la crisi financera internacional.	L'Assemblea francesa rebutja el reconeixement legal dels drets de les minories lingüístiques de França.
2010		El Tribunal Constitucional espanyol declara inconstitucionals 14 articles de l'Estatut de Catalunya. Manifestació massiva de suport a l'Estatut. En les eleccions autonòmiques a Catalunya s'imposa Convergència i Unió. El Tribunal Suprem espanyol emet tres sentències contra l'ús preferent del català en el sistema educatiu de Catalunya.	Aprovació de la Llei de llengües d'Aragó. El Parlament de Catalunya aprova la Llei de l'occità. Presentació d'una iniciativa legislativa popular a les Corts espanyoles en favor de la recepció dels canals autonòmics en català, gallec i euskera.